THE BOOK WAS DRENCHED

UNIVERSAL LIBRARY
OU_204437
UNIVERSAL LIBRARY

కచ దేవయాని

నాటకము.

కచ దేవయాని

గ్రంథకర్త

ముత్తరాజు సుబ్బారావు, యం. ఏ.

*

ప్రకటనకర్త

కురుకూరి సుబ్బారావు,

ప్రొప్రయిటరు : సరస్వతీ బుక్ డిపో

బెజవాడ.

*

1938

కాపీరైటు రిజిష్టర్డు]

[వెల 0—12—0

ప్రథమ ముద్రణ 1000 ప్రతులు

హెచ్చరిక

ఈ నాటకము యొక్క సర్వహక్కులు మేము పొందియున్నాము గావున మా పర్మిషన్ లేనిదే, ప్రదర్శించుట, భాషాంతరీకరించుట, గ్రామఫోను రికార్డుగాచేయుట, టాకీస్క్రీనింగ్ చేయుట మొదలగు పనులు చేయకూడదు. ఇందులకు అతిక్రమించిన యెడల మేము జనుపు సివిల్ క్రిమినల్ చర్యలకు బద్ధులగుదురని యిందు మూలముగా తెలియ పరచడమైనది.

Checked 1969

ఇట్లు
కాపీరైటు హక్కుదారుడు
కురుకూరి సుబ్బారావు. ప్రొప్రయిటరు,
సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.
ది 16—2—38

ముద్రణ: ఉషా ప్రెస్, తెలప్రోలు.

కథాపాత్రములు

పురుషులు.

ఇంద్రుఁడు స్వర్గాధిపతి. సురేశ్వరుఁడు I 1, 2. III 7.

అగ్ని: దిక్పాలుఁడు. I 1, 2. III 7.

వాయువు: ... ...

వరుణుఁడు: ... ...

బృహస్పతి: దేవగురువు. I 2. III 7.

కచుఁడు: బృహస్పతి జ్యేష్ఠపుత్రుడు. I 2, 3, 4, 5,. II 3, 5, 6 III 3, 5, 6, 7,.

నారదుఁడు: దేవమౌని. II 4 III 1.

వృషపర్వుఁడు: అసురేశ్వరుఁడు. I 1. II 1, 2, 4, 7,. III 1, 4

శుక్రాచార్యుఁడు: అసురగురువు. I 5. II 2, 3, 6, III 4, 5,.

దంభుఁడు: అసురుడు I 1. II 1, 5. III 3.

కుంభుడు: ... ...

నికుంభుడు: ... I 1. II 1, 2, 5, 7. III 3.

భాండాయనుడు: శుక్రశిష్యుడు I 5. II 2, 7.

స్త్రీలు

శర్మిష్ఠ: వృషపర్వుని కూతురు. I 4, 5. II 1, 7. III 1, 2.

దేవయాని: శుక్రాచార్యుని కూతురు. I 4, 5, II 3, 6. III 2.5,6

రంభ: దేవవేశ్య I 2.

నిర్మల: దేవయానిచెలికత్తె. I 4, 5. II 3, 6. III 2. 5, 6.

కథాసంగ్రహము

ప్రథమాంకము

రంగము 1

ఇంద్రాదులు వృషపర్వుని గెల్చి యసురోజ్జీవనంబునకు గారణ మరయ బ్రయత్నించి భగ్న మనోరథులగుట.

రంగము 2

ఇంద్రుడు బృహస్పతివలన మృతసంజీవనీప్రభావ మెఱింగి కచుని దాని నభ్యసించిరమ్మని పంపుట.

రంగము 3

కచుడు శుక్రాచార్యునికడ మృతసంజీవనీవిద్య నభ్యసింప నేగుట.

రంగము 4

నిర్మల శర్మిష్ఠ దేవయాను లుద్యానవనమున విహరించుచు కచుని గని వెంబడించుట.

రంగము 5

శుక్రాచార్యుడు దేవయాని ప్రేరణచే కచుని శిష్యునిగా నంగీకరించుట.

ద్వితీయాంకము

రంగము 1

విజయముగాంచి వచ్చు వృషపర్వునకు శర్మిష్ఠ కచుని వృత్తాం

తము దెల్పి యాతని బాలుదోల బురికొల్పుట.

రంగము 2

వృషపర్వుడు శుక్రునితో గచునిపై గొండెములు జెప్పి వానిపై గోపము దెప్పించుట.

రంగము 3

ఉద్యానవనమునను్న కచ దేవయానుల దండకు శుక్రుడేగి పుత్రికచే ననునయింపబడుట.

రంగము 4

శుక్రుండు వృషపర్వునకు కచుని పంపివేయనని చెప్పుట. వృషపర్వుండు నారదుని ప్రేరణచే కచుని చంపింప నిశ్చయించుకొనుట.

రంగము 5

ఆవులగాయుచున్న కచుని రాక్షసులుచంపి పాలవృక్షమునకు గట్టిపోవుట.

రంగము 6

కచుండు రాకున్న గుండు దేవయానికి మృతసంజీవనిచే వాని బ్రతికించి శుక్రుండు తిరుగ రప్పించుట.

తృతీయాంకము

రంగము 1

వృషపర్వునకు నారదుండు కచుని మారణోపాయం బెరింగించుట.

రంగము 2

శర్మిష్ఠ దేవయానికడకేగి, పుష్పములకై కచుని వనమునకు బంప బురికొల్పుట.

రంగము 3

పుష్పములకై తిరుగాడు కచుని రాక్షసులుచంపి భస్మమొన ర్చుట.

రంగము 4

రాక్షసులు శుక్రునకు సురలో, కచుని కళేబర భస్మమును గలిపి, త్రావనిచ్చుట.

రంగము 5

దేవయాని కచుని రాకకై నిరీక్షించి కుందుచుండ శుక్రుడు మృతసంజీవని విద్యచే కచుని బ్రతికించి, మృతసంజీవనీ విద్యనేర్పుట. కచుడు సెలవు గాంచుట.

రంగము 6

దేవయాని కచునితో మోహముదెల్పి యతడంగీకరింపకపోవుటచే, శపియించి, శాప్తయగుట. కచుండు దేవలోకమేగుట.

రంగము 7

అమరానందము.

* ఈ ఫ్లవర్ గుర్తుపెట్టినచోట సందర్భానుసారముగ కీర్తనలను పాడుకోవలయును.

నాంది

●

ఘన భక్త్యాఢ్యుల కాదితేయులకు యు
ద్ధక్షోణి దైతేయ దు
ర్జనసంఘంబులఁ జుట్టుముట్టి గెలువన్
సాహాయ్యముం జేసి, స
జ్జన సంత్రాణ పరాయణుం డనఁగఁ బ్రా
శస్త్యంబునుం గాంచు, నా
వనజాక్షుం డొడఁగూర్చు మీకు విజయై
శ్వర్యాయురారోగ్యముల్ !

*

పావన ముత్తరాజు కుల
వార్నిధి సోముఁడు సుబ్బరావు, భూ
దేవకులాగ్రగణ్యు కచు
దివ్యచరిత్రము నాటకంబుగాఁ
గోవిదులార! వ్రాసె, నది
కూర్చి ప్రదర్శనముం బొనర్చుచో
నేవయినన్ దొసంగు లుద
యించిన మమ్ముల నెమ్మిఁ బ్రోవుడీ!

*

*

అమరానందము

అను

కచ - దేవయాని

ప్రథమాంకము

= ప్రథమ రంగము =

స్థలకము: సురలోక ప్రాంతభూమి. దేవదానవ యుద్ధము.

(రిపు కృపాణాఘాతంబున నీల్గిన సురుల మొండెములచే మండితం బైన భండన భూమిని రక్తసిక్త ఖడ్గంబుల నెత్తి యింద్రాగ్నివాయు వరుణులు విజయగీతము పాడుచుందురు.)

* (గీతము)

వరుణుడు: దేవా! నేడు యుద్ధము సాంతమయినదిగదా?

ఇంద్రుడు: వరుణా! అట్లే యున్నది. ఈ నిశాచరులు పరాజితులై యెత్తిన కాలు దించక యెట్లు పరువిడుచున్నారో చూడుము.

అగ్ని: దేవా! ఇంక మనము మన లోకమున కేగుదమా?

ఇంద్రు: అంతకంటె మనకుఁ గరణీయ మేమున్నది? పారిపోవుచున్న ప్రతిపక్షులఁ బైకొని, పొరిమార్చుట పౌరుషవంతులకుఁ బాడి కాదు. అయిన వీరల మఱల నుపాలంభన మొనర్చినఁ గ్రమ్మఱిల్లి యుద్ధమాడ నుపక్రమింతురేమో?

చం॥ నిలువుడు నిల్వుడోరి జననిందిత దుష్టనిశాటులార! సం
కులసమరాంగణంబున నకుంఠితవిక్రములై విరోధులం
గలఁచి జయంబు గైకొనక కాలికి బుద్ధిని జెప్పనేల? మీ
రలజడి మాని విశ్రుత బలాఢ్యులరేని రణం బొనర్పుఁడీ!

(తెరలో గలకలము నాలించి) దిక్పాలులారా! ఆ కలకలము వింటిరే? మన పొడుపుమాటల కెవ్వడో దైత్యపాంసనుండు కనలి మన కోపాగ్ని కింధనము గావచ్చుచుండెను.

వాయువు: దేవా! మీమాట వాస్తవము. అదిగో! ఆవంక జూడుడు. ఎవఁడో గాత్రించరుఁడు కతిపయ సైన్యాంబుతో మనవంక కేతెంచుచున్నాడు. (అందరు చూతురు)

అగ్ని: దేవా! నేనేమయిన పొరపడుచున్నానా? మీరతఁడెవఁడో పరికింపుఁడు.

ఇంద్రు: (పరికించి) పావకా! (ఆశ్చర్యము నభినయించుచు) ఏమిది? నా వేయి కన్నుల దెరచి చూచినను నాతఁడు వృషపర్వుఁడుగా గానవచ్చుచున్నాఁడు.

వాయు: దేవా! నాకు నట్లే తోచుచున్నది.

అగ్ని: సురేంద్రా! ఇదేమి వింత? నిన్న నీ వృషపర్వుండు తమ దంభోళి ప్రహారణంబున జర్జరితాంగుడై మడియలేదా? అట్లు నిన్న మరణించినవా డెట్లు నేడు పునర్జీవుడయ్యె?

ఇంద్రు: పావకా! నాకు నిది కడు చిత్రముగ నున్నది. ఈ మూర్ఖుల కడ నే మంత్రౌషధము లున్నవో దానిని తరువాత విచారింతము. అదిగో! వాడు క్రోధ ఘూర్ణిత నేత్రుండై మన్నపై కెత్తివచ్చుచున్నాఁడు. మీరు మీ సేనలఁ దగు జాగరూకతతో నడిపించి విజయ మందుఁడు.

(వృషపర్వుండు భీకరాకారుండై కుంభ నికుంభ శౌండులతో ఖడ్గంబుల నొరలనుండి తీసి యుద్ధరంగమున దుముకుచు)

మ॥ వృషపర్వుండు కృతాంతు లోకమునకున్ విచ్చేసెనం చోరి వి
ద్విషులారా! ప్రమదంబు నొందితిరి గాదే నిన్న? నేడీ సుర
ద్విష సన్నాహముతోడ వచ్చితిని దోర్వీర్యంబు పెంపారఁ బౌ
రుష మేపార బలాఢ్యులేని మము పోరుం జేసి నిర్జింపుడీ!

ఇంతకుమున్ను నామిత్రుని సైన్యంబును గడతేర్చితిమని సంతసింప కుండుము. ఇల్లలికినంత బండువగునా? మా ప్రభావమును మీరింకను బాగుగ గుర్తింపరైరి. కానిండు. ముందున్నది ముసుళ్ళపండుగ.

ఇంద్రు: ఓరీ! వాచాటా! ఈ గ్రుడ్డి బెదిరింపులకు సమర కర్కశ బాహువులును, సంతతసంగ్రామనుజ్జయులు నగు నిర్జరులా భయ పడువారు? ఇంక నీ వాచాలత్వము వదలి బాహు బలంబున్న యుద్ధమునకుం గడంగుము. నిన్నుం జచ్చితివో లేదో కాని నేడు మాత్రము నీకు జావు తప్పదు.

* (గీతము)

(ఇంద్రుండు వృషపర్వునితోం బోరుచుండ నగ్ని వరుణ వా యువులు కుంభ నికుంభ శౌండాదులతోం బోరి వారిం గూల్తురు. వృషపర్వుం డేకాకి యగుట గాంచి పరువెత్తును.)

ఇంద్రు: దిక్పాలులారా! మరల మనకు సుర పక్షపాతి యగు మధు సూదనుని కృపచే విజయంబు సేకూరె. ఇంక నేడు రణము చాలించి పురమున కేగుదము. అయిన నేడొక్క సంశయంబు దీరె. ఇంతకు మున్ను మనము దినదిన మెంతమంది రక్కసులం జక్కాడినను వారల సంఖ్య యిసుమంతయు దఱుగకుండుట నాకుం జిత్రముగ నుండె. నేడు వా రేమంత్ర ప్రభావముననో, ఓషధీ ప్రభావముననో చచ్చియు మరల జీవించుచున్నారని తెల్ల మయ్యె. దీనికిం గారణంబు మన మెఱుంగకున్న మనకు విజయం బు దుర్లభంబు. కావున అగ్ని వాయువులారా! మీరిందు నిలిచి రాక్షసుల మర్మంబుల గనిపెట్టి రండు.

ఉ॥ దేవతలార! పోరునం బడింబడి దైత్యులం ద్రుంచినన్ బున
ర్జీవితులౌచు సంగరధరిత్రిని మూంగెదువార లౌర! సం
జీవని విద్య వారికి వశీకృతమయ్యెనొ యేమొ? మీర లిం
దే వసియించి మర్మము గ్రహించి రయంబు పురంబు చేరుడీ!

అగ్ని: దేవా! మీ యాజ్ఞను శిరసావహించెదము.

ఇంద్రు: పవన పావకులారా! మీరిందు వేచియుండి యీ గత జీవు లగు రాక్షసులెవ్వరయిన బ్రతికిన వాని బంధించి వాని యుజ్జీవన రహస్యంబు నేవిధమున నైన గ్రహించి నాకు నివేదింపుఁడు. అంత దానికిఁ దగిన ప్రతిక్రియ నొనర్చి మనము విజయంబును గరతలామలకంబు నొనరింతము. వరుణా! రమ్ము. పవన పావకు లారా! అప్రమత్తులరై యుండుఁడు.

(ఇంద్రవరుణులు నిష్క్రమింప నగ్నియు వాయువును రాక్షస కళేబరంబుల గాచుచుండ నంతు నికుంభుఁడు నిద్రనుండి లేచి నట్లు లేచి అగ్ని వాయువుల దిలకించి పరువెత్తును. అగ్ని వాయు వులు వాని "నిల్వు నిల్వు" మనుచు వెంబడింతురు. వా రట్లు పరుగు లెత్తుచుండ నితర హత రాక్షసులు లేచి పారి పోవుదురు. అగ్ని వాయువులు నికుంభుని బట్టుకొని ఱెక్కలు విరిచి కట్టి తెత్తురు.)

వాయు: పావకా! చూచితే. మనము వీనిని బంధించి తెచ్చులోపల నిందు నిహతులయిన రాక్షసులెల్లరు సజీవులై పారిపోయిరి.

అగ్ని: పవనా! ఇది కడు విచిత్రముగ నున్నది. దీనికిఁ గారణమును వీనిఁ బ్రశ్నించి కనుగొందము. (నికుంభునివంక తిరిగి) ఓరీధూర్తా! ఎవడవురా నీవు?

నికుంభుఁడు: నారూపము, గుర్తులు నేనెవఁడనైనది మీకుఁ జెప్పక యే చెప్పుచుండ లేదా?

అగ్ని: ధూర్తా! నీవు ముక్కడి రక్కసుఁడవని మే మెఱుఁగుదుము. నీ పేరేమిరా?

నికుం: శత్రువుల చేఁజిక్కినవానికిఁ బేరెక్కడిది?

వాయు: ఓహో! నీవంత పౌరుషవంతుఁడవా?

నికుం: నా పౌరుషమును నా వైరు లెరుంగుదురు. ఈ బంధనముల

వదలించి నాకొక ఖడ్గమిచ్చిన మీరును ద్వారలో నెఱుంగఁగలరు.

అగ్ని: ఈ దర్పోక్తుల నటు కట్టిపెట్టి మేమడుగు ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తర మిమ్ము. నీవు గడియ క్రిందట మాతోఁ బోరి యసువుల బాయలేదా?

నికుం: ఏమో! నాకేమి తెలియును. మృత్యువన నెట్టిదో మీరు మాత్ర మెఱుంగుదురా?

వాయు: ధూర్తా! అహంకారము మాని యుత్తర మిమ్ము. వృషపర్వుఁడు నిన్నుఁ జావలేదా?

నికుం: అయ్యది నాకేమి యెఱుక? సమర్థుల రేని యా వీరుని బాధించి పృచ్ఛింపుఁడు.

అగ్ని: మాటకుమాట చెప్పక చచ్చిన దైత్యులే కారణంబునఁ బునర్జీవితు లగుచున్నారో తెలుపుము.

నికుం: మీకుఁ దెలియని కారణము చేత.

వాయు: ధూర్తా! దానిని జెప్పెదవా? లేదా? మీరు చచ్చి మరల బ్రతుకుటకుఁ గారణ మెద్ది?

నికుం: మీబోటి యజ్ఞు లెఱుంగని యసురమాయ.

అగ్ని: (స్వగ) ఆహా! శ్రుతి మించి రాగమునఁ బడుచున్నదే. (ప్ర) ఓరీ! బాలిశా! మాతోనటరా నీ వెకసక్కెము లాడెదవు? నీకేమి జీవింపంగ వాంఛ లేదా?

నికుం: ఓయీ! ఆదితేయా! వీరునకు మృత్యువన్న భయమేల? పుట్టుట గిట్టుటకే కదా? మరియు మీబోంట్లు నన్ను జంపనైన జంపఁ గలరా?

అగ్ని: అదియు జూతము కాని మీ యుజ్జీవనసాధనంబు మంత్రమా?

వాయు: (నికుంభుఁ డూరకుండ నొక పోటు పొడిచి) చెప్పుము. తంత్రమా?

అగ్ని: (ఊరకుండ బొడిచి) సంజీవని యోషధియా?

వాయు: (ఊరకుండ) ధూర్తా! నీవింకను బలుకకున్న నీ నాలుక త్రెంచెదను.

నికుం: ఎంత శూరవరేణ్యుడవు? సురలందరు నింతటి పరాక్రమవంతులేనా?

అగ్ని: మా మాటవదలి నీ రహస్యమును వెలిబుచ్చెదవా? లేదా?

నికుం: దేవతలారా! ఏల మీకీ కంఠశోష? మీరు నన్ను చీల్చినను, చెండినను, చంపినను, నేమి యొనర్చినను దైత్యుల రహస్యంబును దెల్పువాడనుగాను. మీకు వీరాచారములు విదితంబులేని మీ రడుగుటయు ధర్మంబుగాదు. నేను ముమ్మాటికి మీ యభీష్టము నెరవేర్చువాడనుగాను. తర్వాత మీయిష్టము.

అగ్ని: పవనా! ఈ విరిచిన విరుగని, తునిచిన తునగని దైత్యపాంసను నేమి సేయుదము?

వాయు: పావకా! ఈ మొండిరక్కసుని వదలివేసి యమరేశుని సన్నిధి కేగుదము. రేపింతకంటె సాధువు నెవనినైన బట్టి మన యభీష్టము నెరవేర్చుకొందము.

నికుం: మీరు భ్రమపడకుడు. ఇసుకను దైలంబు దీయవచ్చును గాని మా వారినోట నీ రహస్యంబును వెలిబుచ్చలేరు.

అగ్ని: ధూర్తా! మాటాడక పొమ్ము. (బంధముల వదలి యొక నెట్టు నెట్టును.)

వాయు: పావకా! ఇంక రమ్ము. స్వర్గాభిముఖులమై పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు)

*

= ద్వి తీ య ర ం గ ము =

స్థలకము: ఇంద్రలోకము. ఇంద్రుని సభామందిరము

(ఇంద్రుడు వివర్ణవదనుడై సింహాసనాసీనుండై యుండ వరుణుఁడు దండ నుండును. రంభ నాట్య మొనర్చుచు సుర విజయమును గాన మొనర్చుచుండును.)

* (గీతము)

ఇంద్రుడు: రంభా! నీ నృత్య గీతంబుల నుజ్జగింపుము. నేఁడు నా మనం బన్యాలోచనా నిమగ్నంబగుటంజేసి యివ్వివి నా కను దినంబునుం బోలె సంతస మీఁజాలకున్నవి. (రంభ యూరక ప్రక్క నిల్వ) వరుణా! నా కెంత యోజించినను గర్తవ్యము తోఁపకున్నది.

ఉ॥ ఏమి యొనర్చువాఁడ నిక నెయ్యది కర్జము? దేవ దైత్య సం
గ్రామమునందు చచ్చిన సురల్ నరకంబున కేగుచుండ బూ
ర్వామరులెల్లరు న్మరలఁ బ్రాణములం గని విక్రమించువా
రీమెయి నెంతకాలము జయింపఁ గలారము వారి మిత్రమా!

వరుణుఁడు: సురేంద్రా! దైవము మనపట్ల నుండ మనము విజయ మొందకుందుమా?

ఇంద్రు: వరుణా! మనవారలు దినదినము యుద్ధంబున మ్రందుచుండ దానిఁ జూచి నేనెట్లోర్తును? దైత్యులు చచ్చియు గ్రమ్మర బ్రతుకుటంజేసి వారు వెనుదీయక విక్రమించుచున్నారు. ఇందలి రహస్యము మనకుఁ దెలిసిన గురువర్య నడిగి యుచిత ప్రతిక్రియ యొనర్పవచ్చును.

వరు: దేవా! వాయ్వగ్ను లందుల్కై నియోగింపఁ బడిరిగదా! వారి రాకకై వేచి యుందము.

ఇంద్రు: అదిగో! వారును వచ్చుచున్నట్లున్నది. (అగ్ని వాయువులు ప్రవేశించి నమస్కరింప) పవనపావకులారా! ఆసీనులగుడు. మీ ముఖములేమి వసివాడియున్నవి. నే బంచినకార్యమేమయ్యెను?

అగ్ని: దేవేంద్రా! ఏమి చెప్పుదును?

మ॥ అమరాధీశ్వర! నీవు పంపున సమీరాకాపన్న దైతేయుబ్రాం
డమునుంగాంచుచునుండ నందొకడు సేదం దీటి మేల్గొన్న చం
దమునన్ లేచి గమించుచుండ నతని న్బంధించి దైతేయు మ
ర్మమునుంగన్గొన నేమిసేసినను వ్యర్థంబయ్యె మాయత్నముల్.

ఇంద్రు: అక్కటా! మీరిరువురు వానిగుట్టు గనుగొన లేకపోయిరా?

వాయు: దేవా! వానిని సర్వవిధంబుల బతిమాలితిమి. దండించితిమి. మాబతిమాలిక లతిమాత్రములయ్యె. మాతర్జనభర్జనంబులన్నియు బెడచెవింబెట్టఁబడియె. మా దండనలు వృథాయయ్యె. మరణమన్న భయములేనివాని, నిష్టములేనిమాట, నుడివింపసాధ్యమా? ఇందుచే వాని వదలి తేపింకేదైనఁ బ్రచ్ఛించి కనుగొందమని తిరిగి వచ్చితిమి. మాయప్రగల్భతకు మమ్ము మన్నింపవలయును.

ఇంద్రు: పవనపావకులారా? యావచ్ఛక్తిని వినియోగించి మా కార్యమును నెఱవేర్పబూనుకుంటిరింతియెచాలును. ఇఁకకర్తవ్యమేమి

అగ్ని: తేపటిదాఁక వేఁచియుండి మరలఁ బ్రయత్నించుటయే!

ఇంద్రు: తేపుమాత్రము దైత్యులు రహస్యమును వెలిబుత్తురని నిర్ధారణ సేయుటెట్లు?

వరు: తేపటిదాఁక నీ సందియంబు సహించుటెట్లు? దేవా! మన యాచార్యుండు దివ్యదృష్టి విభూషితుండు. వారినడిగిన సర్వము కరతలామలక మగు.

ఇంద్రు: వరుణా! బాగుగా బలికితివి. ఆచార్యవర్యుఁ బిలిపింతము.

(బృహస్పతి ప్రవేశింప దిక్పాలురందఱు నమస్కరింతురు.)

బృహ: దిక్పాలులారా! విజయీభవ. మీ వదనంబుల విన్నదనము పుంజీభూతమై యున్నదేల? నేఁడుగూడా మీకు విజయము చేకూరెనుగదా?

ఇంద్రు: గురువర్యా! అవును. కాని మాకెంతకాలమిట్లు విజయము చేకూరునోయని సంశయముగ నున్నది.

బృహ: సురేంద్రా! యేటికీ సంశయము?

ఇంద్రు: గురువర్యా! ఏమి నుడువుదును. దేవాసురరణంబున నీల్గిన సురలు ప్రేతరూపము నొందుచుండ, నసురులు చచ్చియు నెట్లో సజీవులై మరల మరలఁ బోరాడుచున్నారు. ఇందుచే మన భటుల సంఖ్య దినదినము తగ్గుచుండ వారి బలంబులు చెక్కుచెదరక విజృంభించుచున్నవి.

బృహ: ఏమి యాశ్చర్యవృత్తాంతము! ఇందులకుఁ గారణముఁ గనుగొంటిరా?

ఇంద్రు: కనుగొన ప్రయత్నించి భగ్నమనోరథుల మైతిమి. ఇఁక మీరే మాకద్దానిఁ దెలుపవలయు.

సుగంధి॥ తమరు దివ్య దృష్టిఁగాంచఁదగని మర్మమీ త్రిలో
కముల నొండు లేదు గానఁ గరుణతోడ మీమదిన్,
శ్రమ మటంచు నెంచకుండ శత్రుమర్మ మెట్టిదో
విమల చరిత! మాకుఁదెల్పి ప్రీతి గూర్పుఁ డీమెడన్.

బృహ: అందులకు సందియ మేల? (దివ్య దృష్టింజూచి) దేవేంద్రా! తెలిసినది.

కం॥ దేవాసుర రణమున గత
జీవితులగు నసుర వరుల జెచ్చెర మృత సం
జీవనియను విద్యఁ బున।
ర్జీవులుగా నసురగురువు సేయు సురేశా.

ఇంద్రు: గురువర్యా! అఖిల కళాసాగరులగు మీకా విద్య రాదా?

బృహ: దేవేంద్రా! నాకీవిద్య రాదని చెప్పుటకెంతయు సిగ్గగుచున్నది.

ఇంద్ర: అక్కటా! ఇది మా దురదృష్టము. ఇంక మాకా విద్య దెల్పి యుపకార మొనర్చువారెవరు? నారదుడుండ లేడుగదా?

అగ్ని: దేవా! మాకుపకార మొనర్చుటయం దారితేరిన రంభాదు లుండ లేదా!

ఇంద్రు: సేవకా! రంభాదులం బిలువుము.

(రంభ ప్రవేశించి) * (గీతము)

ఇంద్ర: శుక్రాచార్యునుండి నీవు మృతసంజీవనీ విద్య నేవిధముగానైన సేకరించి మాకానంద మొనగూర్ప యత్నించెదవా? (రంభ నేల బొటన వ్రేలు రాచుచు నూరకుండును) ఏ మూరకున్నావు? కటాక్షమాత్రంబున నెట్టివానినైన బందీకృతుం జేసి నీయభీష్టంబు నెరవేర్చుకొనుదానికీ విషయ మొక గొప్పయా? నీకు వలసిన మన్మథుని దోడిచ్చెద. అసురలోక మేగి శుక్రు మోహింపం జేసి రహస్యము గనుగొని రమ్ము.

రంభ: దేవా! ఇయ్యది నాకు మించిన కార్యము. ఆ శుక్రాచార్యుండు ముసలి. పుత్రవంతుడు. భార్యా సమేతుడు. జితారి షడ్వర్గుడు. అసురాచార్యుండు. అతడేమి? నా వలలోం జిక్కి నాకా దివ్యమంత్ర ముపదేశించుటేమి? ఇది కలలో వార్త.

* (గీతము)

బృహ: సురేశా! రంభ పల్కినది వాస్తవము. శుక్రునుండి యావిద్య గ్రహింప శిష్యులకే నలవియగుగాని యొరులకుం గాదు; ఆ శుశ్రూష యొనర్చి శుక్రు సంతసింపంజేసి, ఆ విద్య గ్రహింప నా యగ్ర సుతుండగు కచుం డొక్కండే సమర్థుడు.

మ॥ అమలాచారపరాయణుం డఖిలవిద్యాసాగరుం డుత్తమో
త్తమసామర్థ్యుడు నాసుతుండు కచుండా దైత్యాశ్రయున్ గొల్చివె

ళమ సంజీవని దివ్యవిద్య ననలీలన్ నేర్చి నిక్కంబుగా
నమరానంద మొనర్చు వాఁడతని నాహ్వానింపు మాఖండలా!

నా పుత్రు నే నగ్గింపఁ గూడదు కాని వాని సామర్థ్య మీా రెఱుంగి నదియా?

ఇంద్రు: ఆచార్యవర్యా! మీా యగ్రసుతుండీ కార్య మొనర్చుటకు నిస్సంశయముగ సమర్థుఁడే? వానిని బిలిపించెద. సేవకా! కచుని బిలుచుకొనిరమ్ము. గురువర్యా! కచుండు మృతసంజీవని నేర్చి వచ్చిన యాతనికి హవిర్భాగ మొసఁగింపించెద.

బృహా: ఇంద్రా! అతఁడు సురశ్రేయోభిలాషి కాన, నీ వడిగినంత నంపులకీయకొనును.

ఇంద్రు: అదుగో! కచుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

(కచుఁడు ప్రవేశింప ఇంద్రాదులు నమస్కరింప నాశీర్వదించి, తండ్రికి నమస్కరించి దీవింపఁబడినంత)

కచు: సురనాథా! నన్నేల పిలిపించితిరి?

ఇంద్రు: గురుపుత్రా! ఒక కార్యముగలిగె. దానిని నీ వొక్కరుండవే సాధింపసమర్థుండవు గాన నిన్నాహ్వానించితి.

కచు: సురేశా! నాబోటి కించిజ్ఞుఁడు చేయఁగలిగిన కార్యమెద్ది?

ఇంద్రు: మ॥ మృతసంజీవనిచేత నీ సమరభూమిం బడ్డ దైత్యాళి, జీ
వితులం గ్రమ్మరఁ జేయు శుక్రుఁడనుచు న్విన్నాఁడ నా విద్య నా
సుతుఁడొక్కండె కొనంగలాఁడతని శుశ్రూషించి యంచున్ బృహ
స్పతి వాక్రుచ్చెనిఁకట్లొనర్చి మది కాపాడింపుమానందమున్.

బృహా: పుత్రా! అసురాచార్యుఁడగు శుక్రుఁడేమి సురాచార్య సుతుఁడనగు నాకు మృతసంజీవనీ విద్య నేర్పునేమియని సంకోచింపకుము.

కం॥ బాలుండవు నియమవ్రత శీలుండవు నిన్నుఁ బ్రీతిఁ జేకొని, తద్వి
ద్యాలలనాబాసము కరుణాలయుఁడై చేయునమ్మహాముని నీకున్.

ఇంద్రుడు: నీవు మా యభీష్టంబు నెరవేర్చెదవేని నిన్ను భాగభర్తగా నొనర్తుము. సురహితైషుల నిన్నుబోలువాఁడు లేడు. కావున సంశయింపక మా పనుపూని శుక్రశిష్యుఁడవుగమ్ము. నారదుని నీకు సహాయు మొనర్పఁబంపెద. ఏమనియెదవు?

కచుడు: సురేంద్రా! అనుట కేమున్నది?

ఉ॥ కోరినవాఁడవింద్రుఁడవు; కోరినకోర్కె సురప్రహర్షదం
బారవితారకంబుగ మహద్యశఃసుబ్బును దీన నాకు! బృం
దారకనాథ! యిట్టియెడఁ దామసమేని యనిష్టమేని నా
కే రహిఁ గల్గునయ్యె? సెలవిమ్ము గమించెద గార్యసిద్ధికై.

ఇంతవఱ కూఱకుండుటకు గారణంబు నా శక్తి సామర్థ్యంబులఁ గూర్చిన శంకయే కాని వేరుగాదు. దానిని మాతండ్రిగారు తీర్చిరి. ఇఁకఁ గార్యంబు సత్వరంబు చక్కబెట్టెద.

శా॥ శుక్రాచార్యుని సన్నిధానమున శుశ్రూషల్ మనఃపూర్తి ని
ర్వక్ర ప్రక్రియఁ జేసి యాతని కృపావాల్లభ్యమార్జించి రా
గాక్రాంతాత్మునిజేసి మీ వలచు విద్యారాగమున్వేగ హ
స్తాక్రాంతంబొనరించి క్రమ్మఱి సుపర్వానందమున్గూర్చెదన్

అమరేంద్రా! ఇఁక నాకు సెలవిమ్ము! కార్యార్థినై శుక్రసన్నిధి కేగెద.

ఇంద్రుడు: గురుపుత్రా! అట్లే యేగి మృతసంజీవనీ విద్య నభ్యసించి యమరానందం బొనర్చి యాచంద్రార్క మమలయశో విభూషితుండవగుము. మఱియు నీవు తలంచినమాత్ర నీకు నా విమానము నంపెదను.

కచుడు: తండ్రీ! నాయుద్యమంబు జయప్రదమగునట్లాశీర్వదింపుఁడు.

బృహ: పుత్రా! ఒకటిరెండు మాటలు చెప్పవలసియున్నది. శుక్రుం డిప్పుడు వృషపర్వుని పట్టణోపాంతమున నొక యాశ్రమము

నంటున్నాఁడు. అతఁడు పుత్రికావిధేయుఁడు. పుత్రులున్నను, పుత్రికయగు దేవయానిని ప్రాణప్రదముగఁ జూచుచు నామె యీప్సితములకు మాఱుపల్కక సమకూర్చుచుండు. నీవా తన్వీలలామను శీలంబుచేతను, దాక్షిణ్యంబుచేతను, సదాచారములచేతను, దమంబుచేతను, నిజసోదరింబోలె సంతుష్టాత్మఁగాఁ జేసిన నీకోర్కె తప్పక సఫలమగు. ఇఁక బోయిరమ్ము. దైవము నీకుఁదోడగుగాక.

మ॥ హరిపై నింద్రునిపై ధనాధిపతిపై నార్యామహాదేవిపై
సరసీజాసనుపై ధనంజయునిపై సర్వామరశ్రేణిపై
బరగంగొల్పిన మీ కృపారసము నీ పర్యాయము మీ బాలుపై
వరలంజేసి ముదంబుగూర్చుమిక దేవా భక్తచింతామణీ!

(యవనిక జారును)

*

= తృతీయరంగము =

స్థలకము: అసురలోకమార్గము.
(కచుడు విమానము దిగి నడచుచు)

కచు: ఆహా! అదిగో వృషపర్వుని పట్టణము. ఇంక నివసించియే కదా దేవకార్యమును సాధింపవలయు. అక్కటా! ఎంతటి కార్యభారమును తలపై దాల్చివచ్చితిని?

ఉ॥ దేవవిభుండు నన్నిలిచి దేవహితైషుల నిన్నుబోలు భూ
దేవుడు లేడు లేడని పదింబది స్తోత్రమొనర్పగా నహాం

భావము బూని మీ రడుగు వైఖరి శుక్రునియొద్ద జేరి, సం
జీవని దెత్తునంచును వచించితి నింకేటు సేయువాడనో!

ఇంక గడియలోపల శుక్రాచార్యుని సందర్శింపగలను. అతనితో నా నామధేయాదుల జెప్పి నే వచ్చిన కార్య ముగ్గడించిన నేమనునో?

మ॥ అతడే దేవగురూద్భవుండు, నిను విద్యాదాన మర్థింప వ
చ్చితి నంచు న్వచియించినంతనె ననుం జేపట్టి రక్షించునో
మృతసంజీవని విద్య నేర్వ నసురామిత్రాళి పంపూని వ
చ్చితి నంచున్ దన దివ్యదృష్టిగని నన్నేడ్పాటు గావించునో?

ఛీ! ఇది నా బేలతలంపు గాని నిక్కువముగా నా రక్షోగురుండు నా ప్రార్థన కియ్యకొనకుండునా? ఒకవేళ నట్లొనర్చిన నేమి కర్తవ్యమున్నది? ఒకవేళ నాతడు నా కోర్కె కియ్యకొన దలచినను రాక్షసు లాతని నంగీకరింప నిత్తురా? వారి మాట నతిక్రమించి నన్నాతడు ఛాత్రునిగా గైకొన్న నన్ను వారు హింసింపకుందురా? ఒకవేళ నెంత శుశ్రూష యొనర్చినను నాకీవిద్య నాతడుపదేశింపకున్న నెట్లు? అక్కటా! ఇట్లు గత జల సేతు బంధనము నాకు దగునా?

శా॥ కానీ; ఐనది యైన దింక దివిషత్కార్యానుసంధాయినై
మానప్రాణములైన నేమయిన సమ్యగ్రీతి నర్పించి, నా
చే నైనంతయు జేసి చూడకయె కుంచింపంగ నేలా? భయా
ధీనస్వాంతత దేవకార్యమున వెన్దీయంగ సన్మాన్యమే?

ఇంక భార్గవాశ్రమాభిముఖుండనై పోయి నా తండ్రి తెల్పినట్లు దేవయానిని నిజసోదరింబోలె తన్పి తన్మూలమున గురువర్యు ననుగ్రహంబునకుం బాత్రుడ నయ్యెద. వృషపర్వాదులు దేవాసుర

యుద్ధమునుండి రాకపూర్వమే యికార్యంబును జక్కగా నిర్వ ర్తించుటకు నాకాదినారాయణుండు తోడ్పడుంగాక!

* (గీతము)

(నిష్క్రమించును)

*

= తు రీ య ర ం గ ము =

స్థలకము: శుక్రాశ్రమోపాంతోద్యానవనము.
(దేవయాని, శర్మిష్ఠ, నిర్మల వనవిహార మొనర్చుచుం బాడుచుందురు)

* (గీతము)

నిర్మ: నెచ్చెలీ! దేవయానీ! నేఁటికీ వన విహారంబుఁ జాలింపుము. ఇంకను వనవిహార మొనర్చిన మిక్కిలి డస్సిపోవుదువు. అంత నాచార్యవర్యునిచే మాకు నిన్నంబోలెఁ జీవాట్లువచ్చును.

శర్మి: నిర్మలా! ఇప్పుడే గదా మనము విహరింప నారంభించితిమి. ఇంకఁ గొంతకాలము విహరింతము. మీ దేవయాని యరిగిపోవదు లెమ్ము.

నిర్మ: శర్మిష్ఠా! గురువర్యు నైజ మెఱింగియు నీ విట్లాడ నే నేమనఁ గలను? దేవయానీ! రమ్ము. ఆ రసాల వృక్షముక్రింద విశ్రమించి మాటలాడుకొందము.

దేవ: నిర్మలా! అట్లేకానిమ్ము. నావలన నీవు నిష్ఠురపడనేల?

(ముగ్గురు నేగి రసాల వృక్షముక్రింద విశ్రమింతురు.)

దేవ: నెచ్చెలులారా! విటప విలాసంబును, కోకిలకీరషట్పదోల్లాసంబును, సర్వమనోవికాసంబును నగు నీ మధుమాసమున కధిష్ఠానదేవతయగు మాధవుండు తన దాతృత్వంబుచే నెందఱ నెన్నివిధంబుల దనిపి సంతసింపఁజేయునో యోజించితిరా?

ఉ॥ పల్లవభోజనంబు, మధుపానము, శాద్వలచేల, మాత్మహృ
ద్వల్లభసంగమంబు, కలవాగ్గరిమంబు, నవీనజీవముం
గొల్లగఁ గూర్చు మాధవుఁడు కోకిలభృంగవసుంధరావియో
గోల్లలితాంగనా శుక ధరోద్భిదకోటికి దానకర్ణుడే.

నిర్మ: నెచ్చెలీ! ఈ మాధవుండు దానకర్ణుండగుటయేకాక తన యాశ్రితబృందమును గూడ భ్రమరకీట న్యాయంబున నట్లే యొనర్చుచున్నాఁడు. ఈ రసాలవృక్షంబును దిలకింపుము. చిగురులఁ గోయిలలను, ఫలంబులఁ గీరంబులను, మకరందమున మధుపంబులను, వాసనల మారుతంబులను దన్పుచున్నవి. ఇంతటి ప్రభావమును రసాలమందుండుటకు మాధవాశ్రయమే కారణము. ఇట్టి సచ్చరిత్రుఁడనియే కాఁబోలు వనలక్ష్మి వాసకసజ్జికయై యున్నది.

తే॥ గీ॥ ప్రాఁదళంబుల మలినాంబరంబువదలి
తలిరుటాకుల చెంగావి వలువగట్టి
సుమములంబెట్టి మాధవేశుని సమాగ
మంబు గోరు వనేందిర యంబుజాక్షి!

ప్రియకాంతాగమన దిదృక్షువుల కిట్టి యలంకరణము సహజమే కదా!

శర్మి: నిర్మలా! అవివాహితలును నవిమోహితలు నగు మాబోంట్లకీ గొడవ యేమి తెలియును? నీవలె మేము గడిదేర లేముగదా?

నిర్మ: శర్మిష్ఠా! తొందరపడకుము. కాలక్రమమున సన్నియనుభవ వేద్యములు గాకపోవు.

దేవ: నిర్మలా! నిక్కువంబుగా నీ మధుప ఝుంకారాకర్ణనంబును, నీ మందమారుతస్పర్శనంబును, పుష్పితలతాశ్లిష్టవిటపదర్శనంబును నా మనంబున నేదో నిర్వర్ణనీయమగుపు వికారము గలుగ జేసి యసంతృప్తి కలుగ జేయుచున్నది.

నిర్మ: సంపూర్ణయౌవనవతులకీ మధుమాసము వికారము చేకూర్చు ననుటకు సంశయ ముండునా? ఇది లోకసహజము.

శర్మి: సహజము గానిమ్ము, అసహజము గానిమ్ము. ఈ మనోవికారము కొన్ని పర్యాయములు దుర్భరముగా నుండును.

నిర్మ: శర్మిష్ఠా! మీ తండ్రిని దేవదానవ యుద్ధమునుండి విజయ ముంది రానిమ్ము. అత డుచితవరుని నెమకి నీ కుద్వాహ మొనర్చి నీ మనోవికారము తీర్చును.

శర్మి: నిర్మలా! నీ పరిహాసములు చాలును. వలసిన వానిని మీ దేవయానియెడ ప్రయోగింపుము. నీవిట్లాడిన నే వెడలిపోయెద.

(పోబోవుచుండ)

దేవ: శర్మిష్ఠా! నిర్మల పలుకుల కలుక వహింపకుము. కన్యకలకు వివాహమనిన నింత కోపము తగునా? రా రమ్ము. ఈ మలయ పవనుడెంత మందముగ వీచుచుండెనో చూడుము.

శర్మి: దేవయానీ! దీనికి గారణము నే నడుగుచునా?

తే॥గీ॥ రాత్రియంతయు బూతని ర్ఝరిణులందు
స్నాతలై ప్రభాతంబున వాత పోత
తతులు పుష్పిత లతలను దాక సంశ
యించి మెలమెల్లగా సంచరించు నువిద!

నిర్మ: బాగుగా వర్ణించితివి. శర్మిష్ఠా! ఎంత చతురమతివే!

(కచుఁడు దైవధ్యాన మొనర్చుచు దూరమునఁ బ్రవేశింప)

* (గీతము)

దేవ: (గానమాలించి) నెచ్చెలులారా! వినుడు వినుడు. ఏ మీ గానమాధుర్యము! ఏ నారదుఁడో, తుంబురుఁడో, స్వర్గము నుండి యిటు వచ్చుచున్నాఁడు. లేకున్న సామాన్యునకిట్టి యసమానప్రతిభ గానమందుండుట యరిది. మనము పోయి చూతమా?

శర్మి: చెలీ! యతఁడిటే వచ్చుచున్నట్లున్నది. మనమెదురేగ నేల?

దేవ: ఈ కంఠస్వరమునకు జోడగు సౌందర్యమున్న నాతని బోలు వార లీలోకమం దుండరు.

(కచుఁడు పాడుచు బ్రవేశించి వారివంకఁ జూడక యే నిష్క్రమించును.) * (గీతము)

దేవ: (సంతోషభరిత స్వాంతయై) నెచ్చెలులారా! ఏమీ మహనీయుని యపూర్వ సౌందర్య గానామృత విలాసములు!

* (గీతము)

ఉ॥ క్రొన్నన వింటివాఁడో, నలకూబరుఁడో, సురనాథసూనుడో
ఇన్నవమోహనాంగుఁడు చెలీ! యిటువంటి వరిష్ఠరూపసం
పన్నుని నెన్నఁడైన మనవారల గాంచితే? ఇట్టి సుందరుం
గన్నుల విందుగా గనిన కామిని జన్మము ధన్యమొందదే!

శర్మి: చెలీ! ఈతఁడు మన్మథుఁడు కాఁడు. నలకూబర జయంతులును గాఁడు. ఎవఁడో బ్రాహ్మణుఁడుగా నున్నాఁడు. ఈతని నిట్లగ్గింప నగునా?

దేవ: మా బ్రాహ్మణకులస్థుఁడే యైన మా కులము వీనిజన్మమున ధన్యత నొందుట నిశ్చయము. నిర్మలా! అతఁడెట కేగుచుండెనో కాంచిరమ్మా. (నిర్మల నిష్క్రమించును.)

శర్మి: దేవయానీ! నీ స్వకులాభిమాన మెంత దృఢమైనదే? వాఁడెవఁడైన మన కేమి?

శర్మ: (ప్రవేశము) నెచ్చెలీ! అతఁడు మీ తండ్రిగారి యాశ్రమము ప్రవేశించె.

దేవ: అట్లయిన మనము సత్వరమేగుదము రమ్ము. అతఁడే కార్యార్థమై వచ్చెనో కనుగొందము. రమ్ము పోవుదము. (పోఁబోవుచుండ)

శర్మి: నేనును వచ్చెద నంతతొందర యేల? నిన్నాతఁడు మీ తండ్రి నడిగి యుద్వాహమాడ వచ్చినట్లు పరుగెత్తుచున్నావు. నిల్వుము. నిల్వుము.

(నిష్క్రమింతురు)

*

పంచమరంగము

స్థలకము: శుక్రాచార్యులవారి యాశ్రమము.

(శుక్రాచార్యుడు జపమొనర్చు చుండును. భాండాయనుఁడు పచర్య లొనర్చుచుండును. కచుఁడు ప్రవేశించుచుండును.)

కచు: దేవా! దానవాచార్యా! నమస్కారము.

తే॥ గీ॥ భార్గవకులాబ్ధి కైరవబాంధవాయ
రాక్షసౌఘసంత్రాణ పరాయణాయ
అన్యసూరి దుర్జేయ విద్యాన్వితాయ
పద్మగర్భప్రభాయ తుభ్యం నమోఽస్తు.

శుక్రు: కామ్యార్థ సిద్ధిరస్తు! భూసురా! నీ వెవడవు? ఎందుల కిటు వచ్చితివి?

కచు: దేవా! భృగుకుల తిలకా!

కం॥ ఏను గచుండనువాఁడ, మ
హానియమసమన్వితుఁడ, బృహస్పతి సుతుఁడన్
మానుగ వచ్చితి నీకును
భానునిభా! శిష్యవృత్తి బని సేయంగన్.

శుక్రు: ఏమేమీ? ఇది కలయా? లేక నిక్కమా? నీవు బృహస్పతి సుతుఁడవా?

కచు: దేవా! అవును.

శుక్రు: శుశ్రూష ఁయొనర్పవచ్చితివా?

కచు: అవును.

శుక్రు: ఏమీ విపరీతము! సురగురుసుతుఁడేఁడ? అసురగురుశుశ్రూషించి విద్యల నేర్వవచ్చుటేఁడ? సురలోకంబున నీకు గురువులే కరువైరా? ఇంత దూరము వచ్చితివి?

సీ॥ గురుఁడీతఁడేకాని పరులు గారంచుఁ గీ
ర్తినిగను నీ తండ్రి ధిషణుఁడుండ
అంబురాసులనెల్ల నాపోశమించిన
కంజజప్రతిభుండ డగస్త్యుఁడుండ
త్రిణయను బాదహతిన్ గర్వ మడగించి
పేర్గన్న మాతాత భృగుఁడునుండ
విబుధాధి భర్తకు వేగన్నులిచ్చిన
యమలమనీషి గౌతముఁడు నుండ

తే। గీ॥ ఇఁక వశిష్ఠాత్రిముఖ్యులు నెందరేని
విద్యలను నీకు నేర్ప ప్రవీణులుండ
వారినెల్లర విడనాడి వైరిపక్ష
పాతినగు నన్ను గొల్వంగ వచ్చితేల?

కచు: దేవా! మీ రెరింగిన విద్యలు వారలకు దుర్జ్ఞేయంబులు గదా!

ఉ॥ వారలదండ విద్యల నవారిగ మామకబాల్యమాదిగా
నేరిచినంత, దామెవరు నేరని విద్యల నభ్యసింప న
వ్వారలు నన్ను మీకడకుఁ బంపిన వచ్చితి; మీరె దిక్కుకన్
గారుణికంబుతోఁ గనినఁ గాదని త్రోసిన దైత్యశిక్షకా!

శుక్రు: (స్వగ) అక్కటా! ఇతని కేమని ప్రత్యుత్తర మిత్తు? ఈతని రూపం బమోఘముగా నున్నది. ఇతని ప్రార్థనంబున కీకొనిన నా పేరితడు నిలుపగలడు. కాని దీనికి నా యాశ్రితు లేమందురో! అయిన నిట్లు చెప్పిచూచెదగాక! (ప్రకా) బాలకా! నాకడ మహర్షులుఁ నైత నెరుంగని విద్య లున్నను లేకున్నను సురపక్షపాతికి నీకు విద్య నేర్పుటెట్లు? నీకు మా కలహంబు లెరుకపడి నట్లు లేదు.

చ॥ సురలు సురేశ్వరుండు మధుసూదనుడున్ మును మాకు మా
చరులకు మా సగోత్రులకు సల్పిన కీడిటువంటిదంచు నీ [పితా
వెరుగవుగాక; లేనియెడ నిట్టుల గీప్పతి పుత్రకుండ వీ
వరిగెడువాడవోయి! మము యాచన సేయ గళాభిలాషివై?

కచు: ఆర్యా! సురాసురల వైరంబుతో నాకేమి పని? విద్యార్థికి నాకాప్రశంస యెందులకు? అభ్యసింపదగిన సద్విద్య యెందున్న నందేగి దాని నభ్యసించుటయే కదా విద్యార్థి ధర్మము? మరియు మీరును మా తండ్రి మున్నగువా రందరును వాదోపవాదంబులకు దిగిన దిగుదురుగాక. దాని నాధారము జేసికొని మీరు నా ప్రార్థనంబు దిరస్కరించుట ఆబోతు లాబోతులు పెనగులాడి లేగను ద్రొక్కినట్లగు.

(దేవయాని, శర్మిష్ఠ, నిర్మల ప్రవేశింతురు. దేవయాన్యాదులు శుక్రునకు నమస్కరింప)

శుక్రు: కళ్యాణమస్తు! అమ్మాయీ! ఇటు రమ్ము.

దేవ: (దండకేగి) తండ్రీ! ఈతడెవడు? మిమ్మేమి ప్రార్థించుచున్నాడు?

శుక్రు: ఈతడు బృహస్పతి యగ్ర సుతుడు. కచుడు. నన్ను విద్యాదానమొసంగ నర్థించుచున్నాడు.

దేవ: అందులకు మీరేమంటిరి? అంగీకరింపలేదా?

కచు: (స్వగ) ఆహా! ఈ కాంతయే దేవయాని. ఈమె యనుగ్రహమే నాతండ్రి చెప్పినట్లు అసురానంద మొనర్చుటకు సాధనంబు. ఈమెను వేడుకొనియెదగాక. (ప్రకా) కాంతామణీ! విద్యాదానంబుత్తమదానంబని మీ తండ్రి యెరింగియు నేనమరుఁడననియు, నసురాపకారిననియు నాకద్దానిఁ బ్రసాదింప సంశయించుచున్నాఁడు. నీవు నాపక్షమూని, నన్ను దయగని, నా ప్రార్థన నంగీకరించు నట్లొనర్పుము. నీకాజన్మాంత మిందులకుఁ గృతజ్ఞుఁడనై మెలంగెద.

నిర్మ: చెలీ! ఈతని ప్రార్థనకీకొని నీకు నీ తండ్రియెడఁ గలచనువును బ్రకటింపుము.

దేవ: అట్లేయగుగాక. తండ్రీ! ఈ భూసురోత్తముడు నుడివినది వాస్తవమేనా?

(శుక్రుడూరకుండుటఁ గాంచి)

మ॥ తమ పాండిత్యమహాత్వముం దెలిసి విద్యాదానలాభార్థియై
మిముఁ బ్రార్థింపఁగ వచ్చినట్టి యితనిన్ మీరంతరంగంబు నం
దమరుండం చసురాపకారియని కుయ్యాలింప కీరీతిగా
నమలోదాత్తమనీష! మీకగునె ప్రత్యాఖ్యానముం జేయుటల్?

ఈతఁడు బ్రాహ్మణుండు. బ్రహ్మచారి. విద్యాలలనా దానంబున కెంతయు నర్హుఁడు. ఇట్టి వానికి విద్య నేర్పకున్న ఆ విద్యవలన లాభ మించుకయైన గలదా?

శర్మి: గురువర్యా! ఈ కచుని ప్రార్థన కీయకొనుమని మీ పుత్రిక

నుడివె. మీరు నన్ను నా యభిప్రాయ మడుఁగకున్నను దానవ
శ్రేయంబుఁగోరి నేఁ బలుక సాహసించెద. క్షమింపుము.

చం॥ అడిగినవాడు భూమిసురుఁడౌట నవశ్యమువానిఁ బ్రోవఁగా
నోడబడుటుత్తమంబనుచు యోజనసేయఁ గడంగుదేమొ ఈ
తడు తమదండ నేర్చు వివిధంబగు విద్యల రాశిసాళిఁ బె
క్కుడుమలఁ ద్రోయకుండడసి యారలెరుంగరొకో గురూత్తమా

దేవ: తండ్రీ! శర్మిష్ఠ మాటలకేమి? నేను 'ఎతి' యనిన నిది 'ప్రెతి'
యనుట సహజమే కదా!

నిర్మ: గురువర్యా! దీనికింతయాలోచన తగునా? తమ రెరుంగని విష
యమెుండు గలదా? పాత్రునకు విద్యాదాన మొసర్చుటకంటె
బుణ్య ముండునా?

కచు: దేవా? యేలయింకను దూష్ణింభావమూనెదరు? నా కేదో
యొకటి ప్రత్యుత్తరమిండు.

శా॥ విద్యాదానమొసంగు మంచడుగఁగా విద్వేషి విచ్చేసినన్
వేద్యంబైన సమస్త విద్యలను సంవేదించి చేపట్టఁగా
నుద్యోగించునుగాని వేరనడు, కావ్యుండంచు నాలించి యి
ట్లుద్యోగించితినైన గాదనినచో నొండాశ కేనేగెదన్.

ఇంక మీరూరకున్నను మీ మౌనము దిరస్కార సూచకమని
నే వెడలి పోయెద. (వెడలబోవ)

దేవ: తండ్రీ! నామాటల ద్రోసివైచి యావిద్యార్థి బోవనిచ్చెదరా?

* (గీతము)

శుక్రు: (స్వగ) నా ముద్దుల పట్టి వీని విషయమున బట్టు పట్టియున్నది.
సరే దాని యభీష్టమిూడేర్ప నీతని శిష్యునిగా గ్రహించెద. మరి
యు నీతని బూజించిన బృహస్పతిఁ బూజించినయట్లగు. కావున

నట్లొనర్చెద. (ప్రకా) బాలకా!

చ॥ సురగురు పుత్రకుండవు విశుద్ధచరిత్రుడ వీవు; యామినీ
చరగురు నన్ను వేడుకొని శాస్త్రచయంబుల నభ్యసింపగా
నరిగిన నిన్ను నా సుత దయామతి బ్రోవుమటంచు బల్కె ని౦
కరమర వీడి నీకు సకలాగమముల్ వివరింతు నిల్వుమా!

మరియు "నీ సుకుమారత్వంబును, నీ వినయ ప్రియవచన మృదు మధురత్వంబును, ననవరత నియమవ్రత ప్రకాశిత ప్రశాంతత్వంబును" నామది కెక్కె. కావున నాగృహంబున నిలిచి నా చెప్పు సకలవిద్యల నేర్చి, నీవు పేరు దెచ్చుకొని, నాకును బేరు దెమ్ము.

కచు: దేవా! అనుగ్రహింపబడితిని. తమ యాజ్ఞ శిరసావహించి తమ శుశ్రూష నొనర్చుచు బ్రహ్మచర్య వ్రత మాచరించుచు మెలంగెద.

దేవ: ఆ మాట కేమిగాని మా తండ్రి నిన్ను శిష్యునిగా నంగీకరించుటం జేసి ధన్యుడవైతివి.

కచు: లలనామణీ! ఇదంతయు నీ యనుగ్రహ ఫలముగదా? నీ ఋణ మే నెట్లుతీర్చుకొందునో?

శర్మి: (స్వగ) ఓహో! ఏమి వీని ప్రణయభాషణంబులు! కానిమ్ము. ఇదెంతకాలము? నాతండ్రిని యుద్ధరంగమునుండి తిరిగి రానిమ్ము వీరి పని బట్టించెద.

శుక్రు: అమ్మాయీ! అగ్నిహోత్రమునకు వేళయైనది. రమ్ము. పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు)

*

అమరానందము

అను

కచ - దేవయాని

ద్వితీయాంకము

= ప్రథమ రంగము =

స్థలకము: వృషపర్వ నగరము. రాజవీథి.

(వృషపర్వుడు, కుంభనికుంభశౌండులు మున్నగు రాక్షసులు జయపతాకములతో, మంగళ వాద్యములు మిన్నుమ్రోయ పుష్పమాలాలంకృతులై జయగీతముల బాడుచు ప్రవేశము)

* (గీతము)

వృష: అనుచరులారా! ఈ విజయోత్సవము విరమించి గృహముల కేగుదము రండు. (అందరు నిష్క్రమింతురు)

(యవనిక లేచును. శర్మిష్ఠ తన యంతఃపురమున నాలోచనా నిమగ్నయై యాసీనయై యుండును.)

శర్మి:

* (గీతము)

మనమా! తొందరపడకుము. తాలిమి వహించుము. క్షణములో తండ్రి రాగలడు. నీ యభీష్ట మీడేర్పగలడు. అతడు నిక్కముగ నీయెడ గచు డొనర్చిన యపరాధమునకు ప్రతికృతిగా నాతని నసురభూమినుండి త్రోలగలడు. అంతటితో గచుడు నాయెడ జూపిన నిరాదరణకు దగిన శాస్తి నందగలడు. లేకున్న దన యుద్యమంబును సఫలం బొనర్చుటకు దేవయాని యాశ్రయమే సమర్థ మని యాతడు తలంప కుండునా? ఎప్పుడు చూచినను

పుష్పములచేతను, ఫలములచేతను, సేతలచేతను, గానముచేతను దేవయానిని మాత్రము తృప్తిపరచి నన్ను సరకుగొనకుండెగదా! కానిమ్ము. నేనుగూడ నాతనికి గార్యభాగి మొనర్పగలనని తెలిసెదగాక!

(వృషపర్వుడు వేగముగా వచ్చి శర్మిష్ఠ లేచి నమస్కరింప)

వృష: కళ్యాణమస్తు! తనయా! నీకు శుభంబే కదా?

(అక్కున జేర్చి ముద్దాడును)

శర్మి: తండ్రీ! మేమెల్లగము కుశలమే. మీ దండయాత్ర జయప్రదముగ ముగిసెనా?

వృష: ఆహా! అట్లే జరిగెను.

శర్మి: ఏవీ నాకు దెచ్చియిత్తునన్న యాభరణంబులు?

వృష: సేవకా! ఆభరణంబులిటు దెమ్ము. (సేవకుండొకండాభరణంబుల దెచ్చిన గైకొని) ఇవిగో! రంభాదుల యాభరణంబులొలిచితిని. బాగుగనున్నవా? సంతసమయ్యెనా?

శర్మి: నా సంతసమునకేమిగాని మీ విజయ వృత్తాంతము లించుక దెల్పుడు.

వృష: తెల్పుటకంత విశేషమేమియు లేవు. యుద్ధరంగమున దేవతలు ప్రతిదినంబును నిహతులుగా వారిసంఖ్య క్షీణించెను. మా సంఖ్య మృతసంజీవనీ విద్యచే నట్లేయుండె. దీనిఁజూచి వారు కారణము గనుగొన మన విరుంభునిబట్టి ప్రశ్నించిరట. అతఁడు వారికి రాక్షస మర్మంబుల దెల్పువాఁడు కాడయ్యె. (నవ్వుచు) తర్వాత వారు కొంతకాలము పోరాడి కష్టముఁగట్టుట కంగీకరించి సంధి చేసికొనిరి. తక్షణమే మేము స్వపురాభిముఖులమై వచ్చితిమి. ఇదంతయు శుక్రాచార్యుని కారుణ్యమాహాత్మ్యము. అతండు బ్రాహ్మణ బంధుడయ్యు సురద్వేషి యగుట మనకెంతయు శుభావహంబు

శర్మి: (నవ్వుచు) తం|డీ! అదింకెంతకాలము?

వృష: పట్టీ! ఏమది? ఏల యట్లనెదవు? విశేషములేమి?

శర్మి: ఉ॥ ఏగతి విన్నవింతు ననురేశ్వర! మీరు సురేశు బోరఁగా
నేగిన కొద్దికాలమునకే దివిషద్గురునందనుండు ర
క్షోగురుసన్నిధానమున సర్వము నేర్వఁగఁ గోరఁగ నాఃసుహా
భాగుఁడు వాని వల్లనగ పాలనచేయు మనుండు ఛాత్రుగాన్

వృష: ఏమీ! సురగురుసుతుని మపగురుండు శిష్యునిగాఁ జేకొనెనా?

మ॥ అసుర|శ్రేయము సర్వకాలముల సర్వావస్థలం గోరు నా
యసురాధ్యాపకుఁ డేమి? శ|తునకు విద్యాదానముం జేయ మా
నసముందుందలపోయు టేమి? యిది సన్మానంబె? నే నమ్మనో
యసిప|తేక్షణ! |భాంతియో? |భమయో? మాయా స్వప్న
వృత్తాంతమో!

శర్మి: తం|డీ! నీ |పియపు|తిక మాటలయం దిట్టి యవిశ్వాస మెన్ని
నాళ్ళనుండి?

వృష: అమ్మాయీ! నీ వాక్యములయం దవిశ్వాసము గాదు. నీవు
పొరబడితివేమో యని యట్లంటిని.

శర్మి: ఇందు నిక్కువముగా నే బొరబడిన సురుల కెంతయు |శేయ
స్కరముగదా.

* (గీతము)

వృష: ఆహా! ఇది నిక్కువమేనా? అయిన దీనికా భార్గవుం డెట్లుల
కంగీకరించె?

శర్మి: ఆ మహానీయున కిష్టము లేకున్నను దేవయాని |పేరణంబున
కచుని శిష్యునిగా |గహించె. దేవయాని యతని సురూపంబును
గాంచి యతని వినయోక్తులకు మోసపోయి వాని శు|శూష
నంగీకరింపుమని శు|కాచార్యుని నిర్బంధించె. దేవయాని తన

తండ్రిని తన వ్రేలిచుట్టు త్రిప్పగలడని మీరెరుంగుదురు గదా!

వృష: అవును. నీకు నట్టి ప్రతిభ గలదు గదా! అయిన నతడు నేర్వ దలచిన విద్య లేవి?

శర్మి: వాని నడుగవలయునా? ముఖ్యముగ మన మృతసంజీవనీవిద్య యే. అది లేనందువలననే కదా సురలు దానవులన్న దల్లడిల్లు చున్నారు!

వృష: చేలా! భయపడకుము. ఆ విద్య నాత డెప్పటికి నొరులకు నేర్పడు.

శర్మి: ఈ విషయమున మీకున్న ధైర్యము నాకు లేదు.

వృష: ఏమట్లనెదవు? ఆతడీ విద్యనుగూడ నేర్పునా?

శర్మి: నిస్సందేహముగా! కచుడు దేవయానిని తన వలలో వైచికొని యామెద్వారా శుక్రునిగూడా వశపరచుకొని యా మంత్రరాజ మును సంగ్రహించు. అమరలోక మేగి యమరవిజయంబు జేకూర్చు. అప్పుడు రాక్షసపరాజయంబు సంప్రాప్తించు.

వృష: ఆహా! అవునిది యథార్థమే. ఇదే ఇపుడేపోయి యాకృతఘ్ను భార్గవు నుచితరీతి దండించెద. (కత్తిదూసి పోవుచు)

* (గీతము)

శర్మి: (అడ్డమునిల్చి వారించి) తండ్రీ! శాంతింపుము. గురువులయెడ నీ కోపము తగునా?

ఉ॥ అంబుజసంభవ ప్రతిము డా భృగుపౌత్రుడు విన్ను నీకు వం
శంబు గటాక్షమాత్రమున సంహరణం బొనరింపజాలు గా
నం బతిమాలుదాన సహనంబొకయించుక బూనుమయ్య సా
మంబునగాని దండమున మానుల నీకొనజేయు సాధ్యమే?

కావున మీరేగి శుక్రాచార్యు డెట్లయిన నా కచుని దోలివైచు నట్లొప్పింపుడు. అతడట్లొనర్ప నంగీకరింపనిచో మనమే యాతని

యమపురి కనుపు వెరవాలో చింతము.

వృష: అట్లే యొనర్చి త్రుటిలో వచ్చెద.

(నిష్క్రమింతురు.)

*

ద్వితీయరంగము

స్థలకము: శుక్రాచార్యు నాశ్రమము.

(శుక్రాచార్యుఁడు జపమొనర్చు కొనుచుండ భాండా యనుఁడు శుశ్రూషలొనర్చుచుండును. వృషపర్వుఁడు నికుంభునితో ప్రవేశించి)

వృష: గురువర్యా! తమ యాశ్రితుఁడు వృషపర్వుఁడు నమస్కరించుచున్నాడు.

నికుం: ఆచార్యవర్యా! తమ శిష్యుఁడు నికుంభుఁడు ప్రణామంబు లొనర్చుచున్నాఁడు.

శుక్రు: (కన్నులుఁ దెరచి) విజయీభవ! మిత్రులారా! దేవాసుర సమరంబున విజయంబంది యెల్లరును సుఖముగా వచ్చితిరిగదా.

వృష: దేవా! అందులకు సందియమా? ఇదంతయు తమ యనుగ్రహ విశేషమే?

ఉ॥ నీ కృపచేతగాదె ధరణీసురసంభవ! నమ్మునఁబోలు దో
షాకులిత ప్రవర్తనులు హావడిచెందక దేవదానవా
నీకతలంబునందు మహనీయ ప్రరాక్రమధుర్యు నింద్రు న
స్తోకబలంబులంగలఁచి గుర్జయు లైచరియించిమించుటల్.

నికుం: దేవా! మీ మృతసంజీవనీవిద్యాప్రభావబే మేమందరము

సుఖముగాఁ బ్రతికినచ్చుటకు గారణము. ఆ విద్య సురులకు రానంతవరకు మా విజయమునకు సందియము లేదు.

శుక్రు: మిత్రులారా! భయపడకుడు. అయ్యది ప్రాణతుల్యము. మీ శ్రేయోభిలాషుఁడనుగాదా?

వృష: గురూత్తమా! ఇట్లుమీరు దాని నెంత కాలముఁ గాపాడెదరు?

నికుం: ఎన్నాళ్ళింక మీవిద్య మీ దండ నుండగలను?

శుక్రు: ఏమిట్లు లాడెదరు?

వృష: దేవా! మా సంశయములకుఁ గారణమును వినారింకను గ్రహింపలేదా?

చ॥ గురువర! మీరు దేవగురుకుంజరుపుత్రు కచాభిధేయు నా
దరమున నింటఁజేర్చి వివిధంబగు విద్యల నేర్పఁ బూనుచుం
టిరనుచు నా తనూజ ప్రకటించిన దానిని నమ్మలేక మీ
సరసను నేగుదెంచితిని సత్యముఁదెల్పి యనుగ్రహింపుఁడీ!

శుక్రు: వృషపర్వా! ఇదిసత్యమే.

వృష: ఆర్యా! మీరిట్లొనర్ప నచ్చునా? సురగురుఁడసురులకు విద్య నేర్పునా?

శుక్రు: వృషపర్వా! ఇట్లాడెద వేల? నేను విద్యాదాన మొనర్చుట నీకు గ్రొత్తయా? విద్యనర్థించినవానికిఁ జెప్పకుండుట ధర్మమా?

కం॥ దానములలోన విద్యా
దానంబుత్తమమని యుచితజ్ఞులు పలుకం
గా నీవు వినియు నిటు నా
దానంబును వలదనెదె దానవనాథా!

వృష: దేవా! విద్యాదానంబును బాత్రులగుదనుజులకుఁ జేసిన నేను వలదందునా? ఇతఁడు వైరి శ్రేయోభిలాషి యగు బృహస్పతి సూనుండుగదా? వాని నింకేని తరిమివేయుఁడు.

శుక్రు: వృషపర్వా! నీవాతని నెఱిఁగిన నిట్లాడుదువా?

సీ॥ అధ్యయనంబున నసదృశప్రతిభతో
నిఖిలశాస్త్రంబుల నేర్చునతఁడు
పనిసేయఁబంచినఁ బదపడిఁ జేసెద
ననక తత్క్షణమున జనునతండు
నా మనంబున నేమి కామ్యించినను వేగ
దెలిసి యావైఖరి సలుపునతడు
ఘనమునఁ జెయ్వులమాటలభక్తి నో
కేవిధంబునఁ జరియించునతఁడు

ఆ॥వె॥ దేవయాని నతివిధేయుఁడై ఫలపుష్ప
దానములను నెపుడు దనుపునతడు
అమరగురుతనూజుఁ డైనంతమాత్రాన
వైరి యనుచువాని వదలనగునె?

నికు: దేవా! మీరు వీని శుశ్రూషలచే మోసపోకుడు. ఇవన్నియుఁ గార్యసిద్ధికై వాఁడు పన్నిన పన్నాగములు. ఇష్టకార్య లాలసుల కిట్టి చర్యలు వింతయా?

వృష: గురువర్యా! వైరి యెట్టివాడయినను వానికి విద్యాదాన మొసంగవచ్చునా? మున్ను ధూర్తుఁడగు నధోక్షజుండు వామనుండై మన బలిని దానమడిగి దానవుల కెట్టి సిలుగులు గావించెనో మీ రెరుగరా?

శుక్రు: దానికి దీనికి సంబంధమేమి?

వృష: అట్లే యిప్పుడితఁడు విద్యాదాన వ్యాజంబున మనకు గీడు చేకూర్ప నున్నాడు.

శుక్రు: అదెట్లు?

వృష: దేవా? ఈతఁడు మీకు శుశ్రూష యొనర్చి మృతసంజీవనీ విద్య నెల్లన సంగ్రహించి దానిని సురలకు నేర్పి మన విజయంబు

నకు భంగ మొనర్ప వచ్చియున్నాఁడు.

శుక్రు: దానిని విశ్వసించు టెట్లు?

వృష: లేకున్న సురగురుసుతుండేమి? యసురలోకమున కేగి యసురగురువును విద్యాదాన మడుగుటేమి? మున్నెవ్వరయినా నిట్లు వచ్చిరా? తమకడ మృతసంజీవనీవిద్య యున్నదని గ్రహించి యింద్రుఁడీతని దాని దొంగిలించుట కిట్లు బంపియుండును. ఇది నిర్వివాదాంశము.

నిశుం: గురువర్యా! రాజేంద్రుని వచనంబులు సత్యనిరూఢము లు. ఈతని సక్కవినయంబుల నమ్మి మీరు చెడి మమ్ము జెరుపకుడు.

శుక్రు: ఏమీ ఇది నిక్కువమా? అవును యదార్థమే కావలయును.

ఉ॥ ఇంతటిదాక నీ కచుఁడహీనగుణుం డఘదూరుఁ డజ్ఞుఁడం
చెంతయు విశ్వసించి మునుపెన్వరు నేరని దివ్యశాస్త్ర సి
ద్ధాంతములన్నిటిం గఱపి ధన్యుని జేయదలంచితింక, ని
శ్చింతను వానిశాపహతుఁ జేసి దివంబున కేను ద్రోలెదన్

కచుఁడిప్పు డుద్యానవనంబున నుండు. నేనచ్చటి కేగి వాని దరిమివేసెద. మీరును నాతోడవచ్చి యుపవనద్వారంబున నుండుఁడు.

(నిష్క్రమింతురు.)

*

తృతీయ రంగము

స్థలకము: ఉద్యానవనము

(నిర్మల ప్రవేశము)

* (గీతము)

నిర్మ: ఆహా! నెచ్చెలి చిత్తభ్రాంతికే మందు. దుర్లభుండగు భూసుర తెల్లజుని వల్లభుగాఁగోరి తల్లడిల్లుచున్నదే?

తే॥ గీ॥ బాలమదినాఁడు విత్తి నప్రణయబీజ
మనుదినస్మరణాంబుల గొనుచుఁ దీఁగ
సాఁగిసాఁగి కచవిటపాశ్రయముఁగోరి
దానిగాంచక నెమ్మది తల్లడిల్లు.

అక్కటా! యీ వ్యామోహవశంబున నీ లోకంబంతయు కచమయంబు గాఁగోరుచుండు. మనోవాక్కాయంబుల కచుని దలుచుచు కచుని బ్రశంసింపుచు, కచుని సేవింపుచుండును. ఇతరంబు నేవగించుచుండు. మరియు

ఉ॥ ఆళులు గుంపుగూడిన రహస్యము లాడిన నవ్వులాడినన్
బేలమదీయ మోహమును వీరలెరింగి యిటుల్ చరిత్రతు కా
బోలునటంచు భ్రాంతిపడి మోమరవాంచుచు లేనిపోని గ
గ్గోలుపహించు గ్రామకులు గుమ్మడికాయల దొంగలారయన్

పిల్లి కన్నులుమూసి పాలుద్రావుచుఁ బరులెరుంగ రనుకొనునట్లు దేవయాని తనకు గచునిపై గల మోహంబును తన చేష్టలబట్టి మే మెరుంగమని తలచుచున్నది. అక్కటా! యే యగ్నినయినను దాచవచ్చునుగాని మోహాగ్ని దాచ నేరికి శక్యము? ఇంతకును నెచ్చెలి నోరువిచ్చి సిగ్గు నవలబుచ్చి దన మోహంబు తెల్పకున్నది. కాదుకాదు. తెలుపలేకున్నది.

చం॥ అసమశరుండు వేచ హృదయవ్యథ హేతువునాకుఁ దెల్పగా
విసవిస నేగుదెంచి వెనువెంటనె సిగ్గు కురంగలింపగా
విసుకున వెన్కకేగి యలివేణి విరాళిని గుందుచుండుపో
ముసుకున గుద్దులాటలుగ ముగ్ధరహస్య వికాసయత్నముల్.

కానిమ్ము. సమయము వేచి నెచ్చెలి రహస్యంబు నా మనోటవిని కర్తవ్యమొనర్చెద.

(నిర్మల నిష్క్రమించును. యవనిక లేచును. కచదేవయాను లుద్యానవనంబునఁ బుష్పములఁ గోయుచున్నారు. కచుండొక బుట్టఁబట్టి దేవయాని పుష్పములు గోయుచుండ వెన్నాడుచు బోవుచుండును.)

కచు: దేవయానీ! నేటికీపుష్పంబులు చాలు. నీవుఁజాల శ్రమయయ్యె. రమ్మింక విశ్రమింతము.

దేవ: కచా! నీవుదాడనుండ నాకు శ్రమయే తోచుటలేదు. అయిన నీ యభీష్టానుసారమే కానిమ్ము.

(దేవయాని యాసీనగాగ కచుడు పాదములకడ గూర్చుండి పుష్పములందియ్య దేవయాని దండలు గట్టుచుండును. ఫలములందియ్య దేవయాని భుజించి)

దేవ. కచా! నాకికఫలములు వలదు. నామనంబున నానందంబు వెల్లివిరియుచో నాకలి యెట్లగు? ఇఁకకొన్నిటి భుజించి నీవు నిన్నటి రాగములు మరలఁపాడుము.

కచు: సోదరీ! నీసంతసమేగదా నా సంతసము. అట్లే యొనర్చెదను.

* (గీతము.)

దేవ: భళీ! కచా! భళీ! నీ రూపమెంత మనోహరముగ నున్నదో, నీ గానమంత హృదయంగమముగ నున్నదోయి. ఇట్టి గానమెక్కడ నేర్చితివి.

కచు: నారదుండే స్వయముగా నాకు నేర్పె.

దేవ: ఎంతధన్యుడవోయి. నీబోటిపుత్రునిగాంచ నా తారా బృహస్పతు లేతపంబొనర్చి, యే నోమునోచి యే దేవతలకు మ్రొక్కిరో గదా.

కచు: సోదరునిట్లు గింపకుము. నీవుగూడా పాడిన నిక్కముగా నేను ధన్యుడనయ్యెద. నిర్మలయు లేదు. కావున నిదియే సమయము. పాడుము. నిన్ను వేడెద.

దేవ: కచా! నీ యభీష్టము నా కాజ్ఞగదా.

* (గీతము)

కచు: దేవయానీ! పాట బహు శ్రావ్యముగా నున్నది.

దేవ: అయిన యీ పాటతోసరియౌ (ఒక్క పూలదండ నెత్తి) దీనిని ధరింపుము.

కచు: దేవయానీ! నీవు నా బ్రహ్మచర్య వ్రతంబును మరచితివా? వ్రతనియమంబునకు స్రక్చందన ధారణాంబులు తగవుగదా? ఇంత మాత్రమిూ వెరుంగవా?

దేవ: అబ్బా! నీ మూర్ఖపు పట్టుదల మానవుగదా? మిత్రా! నీ యందన్నిటిని నేను మెచ్చెదగాని యీ బ్రహ్మచర్య వ్రతదీక్షను మెచ్చను. ఏలయన.

చం॥ తరుణవయస్సు భోగముల దామరతంపర నందు కాలమం
దెరుగవుగాక, లేనియెడ నిట్టుల నిచ్చలు బ్రహ్మచర్యముం
జరుపుచు సర్వకామ్యమగు సంసృతిసౌఖ్యమువీడి కాననాం
తరమున జోత్స్న వైఖరి వృథాయొనరింతువె దానిమిత్రమా.

కచు: సోదరీ! అట్లనకుము. నాకు భోగాపేక్షయున్న నీవు చెప్పిన మార్గము సుఖదాయకమే కాని వాంఛయే లేదు. అట్టియెడ నాకీ బ్రహ్మచర్యమే సుఖప్రదమని తోచుచున్నది. మఱియు సుఖమనునది మన కభ్యంతరమైనది గాని బాహ్యమైనది గాదు.

ఆ॥ వె॥ ఇది సుఖంబుఁ గూర్చు నది యసుఖము గూర్చు
నంచు నెంచఁగునె యందరకును
చిత్తశుద్ధిచేతఁ జేకూరెడు సుఖంబు
సుఖముగాని వేరు సుఖము సుఖమె.

అదియునున్నాక సుఖప్రదములెవ్వియో, యవే యసుఖప్రదములుగదా?

దేవ: ఇట్లులాడిన నిఁక నీతో మాటలాడను.

కచు: దైవముట్టి విపత్తునుండి నన్ను రక్షించుగాక. (నిర్మల సత్వరముగా ప్రవేశించు)

దేవ: నిర్మలా! ఏమీయాతురపాటు—ఏమి విశేషము.

నిర్మ: నెచ్చెలీ! ఏమని చెప్పుదును. మీ అన్యోన్య సంయోగమునకు నేఁడు ఋణము దీరె.

కచు: నిర్మలా! ఏమట్లు గాజెదవు. ఏమి జరిగె.

నిర్మ: నెచ్చెలీ! నాకు చెప్పనోరాడకున్నది.

ఉ॥ భూరి జయోపలబ్ధి గురుపుంగవు సన్నిధి కేగుదెంచి, సు
స్వార పరాక్రముండు వృషపర్వుఁడు గీష్పతిసూతి విద్యలన్
నేరుపకుండెబంపఁ గరణీయమటన్న గురుండు వచ్చునో
నీరజనేత్రి! నీ హితుని నీటను ముంచెదో పాలముంచెదో.

కచు: నిర్మలా! ఇది నిక్కువమేనా? అక్కటా! ఇఁక నేమిసేయుదు. దేవయానీ! మున్ను నాకు శుక్ర శుశ్రూష భాగ్యము చేకూర్చినది నీవు. ఇప్పుడు నీవే దానిని నిలువబెట్టవలయును.

దేవ: కచా! భయపడకుము. నిన్నెట్లయిన నా తండ్రితో మాట్లాడి యుండ నిల్పించెద. అదిగో! మాతండ్రి వచ్చుచున్నాఁడు. నీవు పోయి యీ నికుంజంబున డాఁగి యుండుము (కచుడట్లొనర్చును) నిర్మలా! నీవీ పూలనన్నిటి నేరుచుండుము. (నిర్మల పూల నేరు

చుండ శుక్రుడు కోపముతో (ప్రవేశించి)

శుక్రు: శా॥ ఓరీ ధూర్త శిరోధి! ఓరి కచ! కావ్యున్ మోసమ్ముం జేసి నే
నీ రక్షోగణపాలనార్థమయి యెంతే రక్షణం జేయు వి
ద్యా రాజంబును సంగ్రహించి చనగా నాలోచనల్ జేసితే
ఏరా! ఎక్కడ నున్నవాఁడ విటురా! ఏడాటలాడించెదన్.

దేవ: (స్వగ) అక్కటా! నా తండ్రి ప్రళయకాల రుద్రునివలెఁ గ
న్నుల నిప్పులు గ్రక్కుచు వచ్చుచున్నాఁడు. ఇతని ననునయించు
టెట్లో గదా?

శుక్రు: దేవయానీ! ఏడీ యా కృతఘ్నుండగు కచుండేడీ?

దేవ: తండ్రీ యెందులకు? అతఁ డిప్పుడే యాశ్రమాభిముఖుండై పోయె.

శుక్రు: ఆశ్రమమునకేగినా? సరే! నేను నక్కడికే గెద. (పోబోవుచుం
డ చేబట్టి తెచ్చి)

దేవ: తండ్రి! యిదేమి విపరీతచర్య? కచుఁ డెట్టి యపకార మొనర్చె?

శుక్రు: ఏమి యపచార మొనర్చెనా? నన్ను వదలుము. పోయి వాని
పనిబట్టించెద

దేవ: ఉ॥ ఎన్నడుగాని కోపము వహింపని శాంతచరిత్రు వీర లా
యన్నవ బహ్మచారిపయినా సుకళాభ్యసనాభిలాషుఁడై
నన్నమిదేమొ కాని యిటు లాగ్రహమూనగ నేమి కారణం
బున్నదొ తెల్పకుండ నిటులూరక కోప మొనర్ప బాడియే.

శుక్రు: పట్టీ! ఏమని చెప్పుదును? అతఁడన్నము పున్నమెరుంగని యా
మాయకుఁడని దండఁ జేర్చిన నా కన్నుల మన్నుజల్లి, నా యభ్య
సించిన మృతసంజీవనీ విద్యారాజంబును సంగ్రహించి యసుర
నాశంబునకై యుద్యమించుచున్నాఁడట. అట్టివానిని కరుణతో
జూచిన పాపమగు. నన్ను వదలుము. వానిని యుచితరీతి దండింతు.

దేవ: తండ్రీ! యిది మీకెవ్వరు తెల్పిరి.

శుక్రు: నాయాశ్రితుఁడు వృషపర్వుడు.

దేవ: అక్కటా! వృషపర్వునిమాట నమ్మితిరా? మీ శిష్యశేఖరుని సజ్జనసంస్తూయమాన చరిత్రుని దండింపదలఁచెదరు? అతడు బృహస్పతితో వైరంబునను సంజీవనీవిద్యారక్షణాసక్తిని లేనిపోని గల్పించెఁగాని యిది నిజమా?

శుక్రు: నిజముగాకిది యబద్ధమా?

దేవ: నిస్సంశయముగా. మీరు నేర్పినవిద్య నతడెట్లపహరింపగలడు? మీకు శిష్యుండని దయగని చెప్పిన నేర్వఁగలఁడుగాని వేరువిధమున దాభ్యసింప నేర్చుకేఁ సాధ్యమా?

చం॥ కచుఁడు లెదిరి విన్నవించినను, భార్గవుఁ డయ్యది విశ్వసించు నం
చెరఁగిన వాఁడుగాన నసురేశ్వరుఁడింతయు సాహసించి యా
గురుసుతుపైన గొండెములఁ గొన్నిటిఁ గల్పన జేసి తెల్ప మీ
రరమర వీడితండ్రి! యిటులారడిబుత్తురె శిష్యశేఖరున్.

శుక్రు: దేవయానీ! నీకు కచుని గూర్చి తెలియదు. వానిని నాకు వదలుము.

దేవ: తండ్రీ! ఇంకను మీరిట్లులుక బూననగునా? కచుని నైజము మీరెరుఁగనిదియా? వృషపర్వుడు మీరు కచుని శుశ్రూషకు మెచ్చి మృతసంజీవనీ విద్య నాతనికి నేర్పెదరేమోయని భయపడి కచుని దరిమి వేయనున్నాడు. అతని దండకేగి 'మీరేమియు గండగంబు నాతనియెడఁ జేయకున్న, నేనాతనికి మృతసంజీవనీ విద్య నేర్ప' నని తెల్పుఁడు. అంతతో సంతోషమంది యతఁడింటి కేగును. మీకును నాకును గూడ సంతసమగు. ఇఁక సంశయింపకుడు. (మోకరించును)

శుక్రు: పుత్రీ! యట్లెనుడివెదను. లెమ్మమ్మ. వృషపర్వుండు నాకై వేచియుండును. వానితో నీసమాచారముఁ దెల్పి వచ్చెద. నీవింక

నాశ్రమమునకుఁ బొమ్ము.

(నిష్క్రమించును)

*

తృ తీ య ర ం గ ము

స్థలకము–ఉద్యానవన ప్రాంతభూమి

[నికుంభునితోడ వృషపర్వుఁడీటునటు తిరుగు చుండును]

వృష: ఏమిది యెంతసేపయినను గురువర్యుని జాడయే లేదు. క్షణములో నా కచుని జుట్టుబట్టి యీడ్చుకొనివచ్చి మీ ముందర వాని నుచితరీతి దండించి దేవలోకంబునకు బారద్రోలెదనని గురుం డు వ్రాక్రుచ్చియు నిట్లు తడవుసేయుచున్నా డేల? కచుఁ డేమయిన నుద్యానవనంబున లేకుండెనా? ఛీ! అదెట్లగును గురుకా ర్యంబు లేనపుడు కచుడు దేవయానికడగాక వేఱుచోట నుండఁడు. ఇది కల్ల. ఇఁక నాతఁడచ్చట నుండినను గురువర్య క్రోధంబు నుండి దేవయాని యాతని రక్షింపఁ బూనుకొనియెనా? ఇదియే నిజమయి యుండనోపు. దేవయాని కచుని మోహించి వానివలలో దగుల్కొని, యాతని చేతులో గీలుబొమ్మయై యున్నది. అట్టి చో నా తన్వి కా కచప్రవాసము ఇంపగునా? ఆ తన్వియే గురు వర్యుని కార్యదీక్షను, తనసాంత్వనోక్తుల తర్జనోక్తుల భంగ మొనర్చి యుండు. ఆ తన్విమాటయే వేదవాక్యముగ విశ్వసించు గురుం డామె ప్రార్థనఁ ద్రోసిపేయునా? అక్కటా? ఈ కచదేవయానుల విట కోలాహలము మా యసురధ్వంసంబునకు మూలబీజముగా నున్నది. ఏమి సేయుదును? (శుక్రుడు ప్రవేశించును)

నికుం: అసురేశా! గురువులవారు విన్నవదనులై వచ్చుచున్నారు.

వృష: గురువర్యా! కచు డేడీ?

శుక్రు: వృషపర్వా! కచుని మాట యటుండ నిచ్చి నా మాట వినుము. మీకు కచుని పైఁ గల కార్పణ్యమునకుఁ గారణ మాతనికి నే మృతసంజీవని విద్య నేర్పుదునని కదా?

వృష: దేవా! కొంత వఱకు మాభయం బదియ.

శుక్రు: అదియే ముఖ్యకారణము కాబట్టి మరేమియు దుండగంబు నా యెడ జేయుకున్న నేనాతనికి మృతసంజీవనీవిద్య నేర్పను. నామాట విశ్వసించి స్వస్థచిత్తులరై మీగృహంబులకే గుఁడు. మీ కెప్పటికి కచుని మూలమున విపత్తు గలుగకుండ జూచెదను.

వృష: దేవా! మీరాతని బాఱద్రోలినగాని మనఃస్వాస్థ్యము దుర్లభము మీమాటలు కొంతవరకు మాకుపశాంతిఁగల్గించెను. కాని యేవేళకు మీ మనసెటు మారునోయని...

శుక్రు: వృషపర్వా! నీ భయంబు నీకు నా మాటయెడ నుంచవలసిన విశ్వాసమును బోఁగొట్టుచున్నది. నీవేమి చెప్పినను నిదియే నా కడపటి మాట. దానిని మనసున నుంచుకొనుము. పూజ వేళ యైనది. (నిష్క్రమించును)

వృష: నికుంభా! చూచితే, గురువర్యునకు మనపైఁగోపముకూడ వచ్చినది. దీనికంతకు నాకచదేవయానులే బాధ్యులు కారకులు. కాని మన్నా. దీనికి దగిన ప్రతిక్రియ జేయ లేకున్న నేనృషపర్వుండ నేనా? ఈ నాటనుండి వీరి నెడఁదీయు ప్రయత్న నిమగ్నుఁడనై యుండెద. కచుని మనమెట్లైనఁ గడతేర్పఁగలమేని వారిద్దరిపై మనకుఁగల క్రోధము తీరును. "ఏకక్రియా ద్వ్యర్థకరీ" యనువట్లగును. అందులకు నీవు బూనుకొనవలయును.

నికుం: దేవా! గురువర్యుని మాట యందు విశ్వాస ముంచి కచుని జోలికిఁ బోకుండుట శ్రేయస్కరముగాదా?

వృష: ఛీ!ఛీ! నికుంభా! నీవిట్లనదగునా? కచుండాచార్యుని శుశ్రూషించుచున్నంతవరకు, దేవయాని యతని ప్రేమించుచుండు నంతవరకు మనకు శ్రేయస్కరమెక్కడిది?

* (గీతము) (నారదుండుపాటఁ బాడుచుఁ బ్రవేశించును)

వృష: నికుంభా! అదుగో నారదమునీంద్రుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. అతఁడు సురపక్షపాతి. అతనినడిగి మన భిన్నాభిప్రాయముల దిద్దికొందము. (నారదుఁడు ప్రవేశింప) విరించినందనా! అసురేశ్వరుండు వృషపర్వుఁడు నమస్కరించుచున్నాడు. (నికుంభుఁడుగూడ నమస్కరించును.)

నార: వృషపర్వా! కల్యాణమస్తు.

వృష: మునీంద్రా! తామిందు విచ్చేయ మా జన్మము ధన్యమైనది.

నార: అసురేశా! ఆకాశ మార్గంబున బోవుచు నిన్నిచ్చోటఁదిలకించి నీ కుశలవార్త శ్రవణానందముగ వినిపోవచ్చితిని. నీ ముఖంబున దైన్యము, సంశయము, క్రోధము, ముప్పిరిగొని తాండవ మాడుచున్నవి. సురజేతవు నీ విట్లుండుటకు గతంబెద్ది?

వృష: ఉ ॥ ఏమని విన్నవింతును మునీశ్వర చంద్రమ! మొన్న మొన్న సుత్రామగురూద్భవుండు, కవి దండకు విద్యలఁగోరిరా నతం
డేమఱుఁచందుఁకీయకొని యేమిఁ వచించిన వాని పీడఁడం
చేమియు దోఁచకున్నదిక నెయ్యది కార్య మనుగ్రహింపుడీ॥

నార: (నవ్వుచు) ఓహో! శుక్రాచార్యుండు మీ రెంత బోధించినను గచుని వదలననుటయా నీచింతకుఁ గోపమునకుఁగారణము. అయిన నీ వేమి చేయుదలంచితివి?

వృష: ఏమున్నది. ఆకచుఁడకాక్కడి యసురోపద్రవము రాకుండ జేయుటయే.

నికుం: మునీంద్రా! మాకు శుక్రాచార్యుండు "మీ రేమియు నాయెడ

దుండగంబు సేయకున్నఁగచునకామృతసంజీవనీవిద్య నేర్పనని వాగ్దానమొనర్చె" అంచుచేనేను, మారాజునకా మహాత్మునిమాట విశ్వసించి సైచియుండుట శ్రేయస్కర మంటిని.

నార: నికుంభా! నిను బోలు ధీమంతుడు వృషపర్వునకు మంత్రియై యుంట యెంత పుణ్యమోయీ

నికుం: ఆర్యా నాబోధయందేమైన దప్పున్న నన్ను క్షమింపవలయు.

నార: క్షమించుట కేమున్నది కాని శుక్రాచార్యుని సత్యవ్రతదీక్ష నీ వెరుంగవా? అతడు వలసిన బొంకక వచ్చునసలేదా? మఱియు పాతుక్రిండగు శిష్యుం డుపాధ్యాయుని హృదయమెట్లు కరిగించునో నీకు దెలియునా?

నికుం: ఆర్యవర్యా! తెలియును గాని....

నార: తెలిసిన నీవిట్లు వృషపర్వునకుఁ బోధింతువా?

వృష: ఆర్యా! మీ యభిప్రాయ మెఱిగించి మమ్ము ధన్యులఁ జేయుడు.

నార: వృషపర్వా! ఇంకను గనుఁగొనలేదా?

మ॥ దితిజాచార్యుని కన్నులం బులిమి యంతేవాసియై యెట్టులేన్
మృతసంజీవని నభ్యసించి సురభూమింజేరి దైతేయ సం
తతి విధ్వంసము నాచరింప నమరానందంబుఁ గావింప, ను
ద్యతినే తెంచిన యీకచుం డెనక యేఁగామీకు సందేహముల్.

వృష: భళీ! విధిపుత్రా! బాగుగాఁ జెప్పితిరి. నికుంభా! వింటివా? నారదోపదేశము.

చం॥ మునివరచంద్ర! నేను దలపోసిన యట్టులె మీరుగూడ నా
కనుమతి యిచ్చియుంట హృదయంబున సంశయమెల్లదీరె
వెంటనె గురుపుత్రుఁబట్టి హననం బొనరింపగ నాభటావళిం
బనిపి సురప్రయత్నముం భంగమొనర్చెద వాఁడ నమ్ముఁడీ.

నార: అసురేశా! యట్లొనర్చి మనోరథసిద్ధినిగని కృతార్థుఁడ వయ్యె

దవుగాక.

వృష: దేవా! మీ యాశీర్వచన బలంబున నట్లగు టెంత? నికుంభా! కచుండు శుక్రశిష్యులందరం బోలె వనంబునకు హోమధేనువులం గొనిపోవు. అతండెప్పు డేగునో వేచియుండి వాని బలియిమ్ము.

నికుం: దేవా! మీయాజ్ఞ శిరసావహించి వర్తించెద.

నార: వృషపర్వా! నేంబోయివచ్చెదను. అప్రమత్తుడవై కార్యమును జక్కబెట్టుము.

వృష: మునీంద్రా! అట్లేయొనర్చెద. నాకు సెలవిండు. ఇంకం గచుండు మరణించెననియే తలంపుడు.

(నికుంభ వృషపర్వులు నిష్క్రమింతురు) * గీతము

నార: (నవ్వుచు) భళీ యను రాగవమున కంకురార్పణ మొనర్చితిని. ఇంకం గార్యంబు సత్వరంబ సఫలమగు. ఇందులకీ వృషపర్వునికి శుక్రునెడగల యవిశ్వాసము, కచునియెడంగల భయము, అసురులయెడంగల యభిమానము నాకుం దోడ్పడియె. కానిమ్ము. ఇతండు గచుని జంపించు యత్నములు దేవయాని ప్రేమాణంబున నిష్ఫలంబగు. భార్గవునకుమాత్రము వీనియెడం గోప ముదయింప జేయు. క్రమ్మరవచ్చి కార్యంబు సాంత మొనర్చిపోయెద.

* గీతము

(నిష్క్రమించును)

*

పంచమ రంగము.

స్థలకము–కాంతారము.

(కచుఁడొక చేత సమిధలను, దర్భలను బట్టికొని భుజముపై నొక కట్టెలమోపునుదాల్చి గోవుల దోలుచు పాడుచు ప్రవేశించును.) * గీతము

కచు: అక్కటా! ఆశ్రమభారంబు దుర్భర మగుచున్నది. ఈ దినపతి తన యిన మిత్ర లోకబాంధవ నామంబుల నపార్థంబులుగ జేసి చండకిరణ నామంబు సార్థకంబుగఁ జేయుచున్నాఁడు. ఇంచుకసేపు గోగణంబులతోడ నీ వటవృక్షచ్ఛాయ విశ్రమించి యాశ్రమంబున కేగెద. (విశ్రమించి నిట్టూర్పువిడిచి) ఆహా నా కష్టంబు లెప్పటికి గట్టెక్కు? వానిగూర్చి తలచినంతనె నాహృదయము జల్లు మనుచున్నది. నిలువు నీరగుచున్నది.

ఉ॥ కన్నులు మూయుచుండెరచు కాలములోపల శుక్రు గొల్చి వి
ద్యోన్నతి మించి క్రమ్మర సురోర్వికి వచ్చి సురాసురాహవా
పన్న సుపర్వ సంచయముఁ బాలన సేయఁగఁ బగ్గెలాడి యుం
దన్న విధాన నట్లు సలుపన్ దలపోయక యుంట చెల్లునే?

అక్కటా! యేమి చేయుదు? ఎంత శుశ్రూష యొనర్చినను గురువర్యునకు నాయెడ గరుణ గలుగదాయెను. ఎప్పటికి నా విద్య లభ్యమగునో, యెన్నఁడు నా తలిదండ్రుల జూతునో, యెన్నడ మరానందమొనర్తునో తెలియకున్నది. ఇది యిట్లులుండ గొలది దినములనుండి యీదానవ హాతకులు నన్ను సహస్ర నేత్రములతోఁ గనిపెట్టుచున్నారు. ఎందులకో? వీరిచర్యలచే నాకు విహ్వాల చిత్తమేర్పడి, చిత్త స్థిమితము గలుగకున్నది.

చం॥ నను దిలకించినంత నయనమ్ముల నెఱ్ఱగఁ జేసి చూతు రే

మని వచియించినంత బదులాడక తర్జనభర్జనంబు లా
ననమున దోప బోయెద రనారత మీ దితిపుత్రు లింక నే
యానువున జేతురో హృదయమందలిమర్మమునున్ గ్రహించినన్
కానిమ్ము యేమెనర్చినను నాకు మృతసంజీవనీ విద్యలభింప జేసిన
నే కృతార్థుడనగుదు. ఇందులకు, నిజభక్తవశంకరుడగు పారసాక్షుం
డు దోడ్పడు గాక.

* (గీతము)

(పాడుచుండ నికుంభుడు, త్రోవతీయ, దండుడు, కుంభుడు పొంచి
పొంచిచూచుచు వంగి వంగి నడచుచు, కచుని జూసి)

నికుం: ఓరీ భూసురాధమా? యెవడవురా నీవు?

కచు: అసురాగ్రణీ! నేను శుక్రశిష్యుండను.

నికుం: నీవేనా సురలోకము నుండి మాగురువును శుశ్రూషింపవచ్చి
నవాడవు?

కచు: అవును. అయిన నాతో మీకు బనియేమి?

నికుం: పనియా? చెప్పెదనుండుము. ఓరీ రాక్షసులారా యీ ధూర్తుడే
మన గురువునుండి మృతసంజీవనీవిద్య దొంగిలింప వచ్చిన సురుల
వేగువాడు. దయాదాక్షిణ్య మూనక వీనిని కొట్టుడు. నఱకుడు.
చంపుడు. చింపుడు.(రాక్షసులు కచుని చుట్టుముట్టి బాధింప)

కచు: అయ్యో. అయ్యో. (అరచుచుండ, దండుడు, కుంభుడు వా
నిని భల్లములతో పొడిచి వేయుదురు)

నికుం: భళీ బాగుగ జేసితిరి. ఇక వీని కళేబరంబు నీ విటపంబునకు
గట్టుడు. (అట్లొనర్చ) ఇక రండు. మన నృపాలునిదండ కేగి యీ
సంతోష వార్త దెలిపి బహుమతు లొందుదము.

(నిష్క్రమింతురు)

*

షష్ఠ రంగము

స్థలకము—శుక్రు నాశ్రమము.

(దేవయాని చింతాకులమానసయై విషణ్ణవదనయై కూర్చుండి)

దేవ: అక్కటా! యేమిచేయుదును? నా మానసమే నాయెడ ద్రోహ మొనర్చె.

ఉ॥ ఆ కమనీయరూపుఁ గనినంతనె యేమివిచిత్ర మాత్మబా
హ్యాకృతి మార్పు నిం దుకయు నందక యంతయు నిల్చెగాఁలో
నూగొను నంత రంగమెటులో నుటుమాయముగా జరించె నా
హా! కరిరాజ కుక్షిగతమై బయలొందు కపిద్ధముంబలెన్॥

అక్కటా నా మానసం బేమయ్యెనో? అది పరవశంబయి యుండ నాకు శుభమెక్కడిది? సుఖ మెక్కడిది?

కం॥ మన మొకటిగ నాకు జనన
దినమాదిగ గూడియుండితిమిగా మనమా!
చనదగునే యపరిచితుని
గనుగొనినంతటనె నన్ను గాదని యిటులన్?

ఈ కచుని బ్రహ్మచర్యవ్రత నియమం బెన్నడు సాంతమగునోయని యువ్విళ్ళూరుచుందు. ఎన్నడు నన్నాతఁడు పరిగ్రహించునోయని గుటక్కిళ్ళు మింగుచుందు. అక్కటా! నన్నుబోలు మందభాగ్య కట్టి మహదానంద మబ్బునా?

నిర్మ: (తత్తరపాటున ప్రవేశించి) నెచ్చెలీ! మీ తండ్రిగారిటే వచ్చుచున్నారు.

(దేవయాని యాసనమునుండి లేచి, తన వసనమును సవరించుకొని నవ్వుచు, తండ్రికెదురేగి నమస్కరించి తోడ్కొని వచ్చును.)

శుక్రు: కల్యాణమస్తు! తనయా! నీకు భద్రమే కదా?
దేవ: తండ్రీ! భార్గవాత్మజకు సుఖముగాక వేరగునా?
శుక్రు: పుత్రీ! నీ వెంత దాచినను, నా ప్రేమపూరితమగు నేత్రములకు నీవసుఖము నందుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది. దానికేమి కారణము?

చం॥ కిలకిలనవ్వి ప్రేమ తులకించెడు చేతలఁజేసి, ముద్దులం
గులికెడు మాటలాడి, నెఱికూటములొల్కెడు పాటపాడి న
న్నలరఁగ జేయు నీవు కచు నాగమనాహ్నముగోలె, నొక్క-టే
న్నలుపఁదలంపవేమి గ్రహచార మెు దెల్పగ రాదె యాత్మజా

దేవ: తండ్రీ! ఇది మీ భ్రాంతియకాని, వేఱుకాదు. మీరు నన్ను దినము కంటిని ఱెప్పంబోలెఁ బోషించుచుండ నాకెట్టియాపద రాగలదు? నామాట నమ్మకున్న నిర్మలనే యడుగుడు.
శుక్రు: ఏమే! నిర్మలా! నీకు దేవయాని యందే మార్పును గోచరించుట లేదా?
నిర్మ: నాకేమియు దోచుటలేదు.
శుక్రు: సరేకానిమ్ము. ఇంకను వేచి చూచెద. సాయంతనము రావచ్చుచున్నది. నేను స్నానమున కేగి వచ్చెద.

(నిష్క్రమింప)

దేవ: నిర్మలా! సాయంకాల మెప్పుడెప్పుడగునని వేచియుండ నిప్పుడది యాసన్నమయ్యె. ఇంక నామిత్రుడు కచుడు వచ్చుచున్నాడేమో చూచెద. (నిర్మల బయటకువచ్చి) ఆహా సూర్యుఁడస్తంగతుఁడగుచున్నాడు. నెచ్చెలీ ఈ యరుణరాగము జూడుము.

తే॥గీ॥ అస్తమించెడు సమయమునందు లోక
బాంధవుఁడు చూడుచెలియ! ప్రభాతమందు
బోలె నరుణరాగంబును బూనుచుండు
వార్ధకంబు రెండవ శైశవంబు గాదె!

నిర్మ: అవును. అదియునుంగాక.

తే|గీ|| మిత్రుఁ డాత్మనివాసంబు మెయి జరింప
బశ్చిమాంగన రాగసంపదవహించె:
మిత్రుఁ డాత్మనివాసంబు మెయి జరింప
రాగ మూననివా రిలలో గలారె?

దేవ: నిర్మలా! బాగుగావచించితివి. (విని) నిర్మలా! ఆ అంబారావంబులు హోమధేనువుల రాక దెల్పుచుండుటలేదా? నా చెవులకవి మంగళ వాద్యంబులుగా నున్నవి.

నిర్మ: వానితోడ గచుఁడుగూడ వచ్చియుండును.

దేవ: ఏడే? యింకను రాక నతఁడు తామసించు చున్నాడు.

నిర్మ: నెచ్చెలీ! త్వర పడకుము. నేబోయి చూచివచ్చెద. (లోనికేగి మరలవచ్చి) చెలీ! నేడేమొ కచుడాలతో రాలేదట.

దేవ: అక్కటా! నే డేమి విపరీతము. నిర్మలా! నాకు నియ్యది వింతగా నున్నది.

ఆ|వె|| అనుదినంబు భానుడస్తమింపకమున్నె
ఆలతోడ నింటికరుగు మిత్రు
డాలు వచ్చిన నిను డస్తమించిన నిట్లు
తామసించు నేడిదేమి కతమొ?

దేవ: నెచ్చెలీ నామదికి గచునకశుభ మేదో కలిగినట్లు తోచుచున్నది.

నిర్మ: మరలబోయి చూచివచ్చెద. అయిన కచుడు వచ్చిన నీదండకు రాక తామసించునా? (పోయి చూచివచ్చును)

దేవ: నిర్మలా! రాలేదా? అయ్యో! కచు డేమయ్యెనోగదా?

నిర్మ: ఏమైన నీకు భయమేల? నీతండ్రితో జెప్పెద మతడాతని రప్పించును. * గీతము

దేవ: అవునే రమ్ము. (లోని కేగి) తండ్రీ... తండ్రీ. (శుక్రుడు రా)

ఉ॥ వాడి మయూఖముల్గలుగువాడపరాంబుధి గ్రుంకె, ధేనువుల్
నేడిటవచ్చె నేకతమ నిష్టమెయిన్ భవదగ్నిహోత్రముల్
ప్రోడిగ వేల్వగాబడియె బ్రొద్దునుబోయె గచుండునింతకున్
రాడు వనంబులోన మృగరాక్షస పన్నగబాధ నొందెనో?

శుక్రు: కచుండింకను రాలేదా? మార్గమున మసలెనేమొ? దానికింత చింతయేల?

దేవ: తండ్రీ! ఎన్నడే నాతడిట్లుమసలెనా? ఈదిన మతనికేదో విపత్తు సంభవించినది. తమదివ్యదృష్టిని దాని యుక్కువం బెఱిగి వాని రక్షించి నాకు మిత్రదాన మొనర్పవలయును.

శుక్రు: అమ్మాయీ! నీచింత మానుము. నీయభీష్ట మీడేర్చెద.

చం॥ దిగులును వీడుమమ్మ భవదీయహితుండు మృగామరారిప
న్నగముల బారి జిక్కిన వినాశమునుం గనియున్న నింక నె
ట్టిగతిని బొందియున్నను దుర్గతిన్ నిజముంగని వాని వేగిర
ముగ్గ భవదీయసన్నిధికి ముందటి రీతిని దేరబంచెదన్

(మంత్రము పఠించి జలములు నెత్తి) మృతసంజీవనీ విద్యా! నీవు కచుండెక్కడ నేస్థితిలో నున్నను వానిని సురక్షితముగా నెప్పటి యట్లు తోడ్కొనిరమ్ము. (జలములవిడువ కచుండరుదెంచి గురువునకు నమస్కరించును)

శుక్రు: (ఆశీర్వదించి దేవయానివంకదిరిగి) పుత్రీ! ఇదుగో నీ మిత్రుడు. సంతసమాయెనా?

దేవ: తండ్రీ! నా సంతసమునకు మేరయేలేదు. మిత్రా! కచా! నేడీయాలస్యమునకు గారణమేమి? నీకేమైనావిపత్తు సంభవించెనా?

కచు: సోదరీ! అందులకు సందియమా? లేకున్న నేనేమి? యింటికేగుటకు మసలుటేమి?

చం॥ గురువరునాజ్ఞ నీదినము గోగణముం గొనిపోయి కానలం

దిరిగి కుశాదులంగొని జనించిన శ్రాంతిని దీర్పఁగా నట
ద్రుచిత ఛాయ నిల్వ నసురుల్ జని నేఁగ చుడం చెరింగి సం
హారణమొనర్చి రంపనుక మాత్రమె నే నెరుగంగఁ జాలితిన్.

తదనంతర మేమయ్యెనోగాని క్షేమముగా మాత్రము నీయనుగ్ర
హామునను, గురువర్య ప్రసాదంబునను నిందు విచ్చేసితిని.

దేవ: కచా! నీవు భద్రముగా తిరిగివచ్చుట మా కానంద మయ్యె.
నీపై రాక్షసులు పగఁబూనియున్నారు. ఇకెన్నడు నడవి కేగవలదు
ఆశ్రమముననే నిల్వుము.

శుక్రు: కచా! అట్లే యొనర్పుము. ఇఁక పూజవేళయైనది రమ్ము.

(యవనిక పడును)

*

సప్తమరంగము

స్థలకము-వృషపర్వుని నగరు

వృషపర్వుఁడు పాడుచుండ, నికుంభ, కుంభ, దండులు సజ్జన నిలిచి
యుందురు. * గీతము

వృష: నికుంభా! నీవు తెచ్చిన శుభవార్తకెంతయు సంతసమయ్యె.
ఇదిగో! పారితోషికముగా నీ రత్నహారముం గైకొమ్ము. (అం
దిచ్చి) నీయనుచరులకు వేయినిష్కము లిప్పింపుదు. సురజయం
బు పిదపనిట్టి సంతోషవార్త వినలేదు. ఏదీ సుర తెమ్ము. (దండు
డు సురనియ్య ద్రాగుచుండ శర్మిష్ఠ ప్రవేశించి తండ్రికి నమస్కరిం
ప దీవించును.)

శర్మి: తండ్రీ! నేఁడీ యసాధ్య కోలాహలంబునకు గారణంబేమి?
వృష: అమ్మాయీ! నీవింకను వినలేదా? ఇటు కూర్చుండుము.
(కూర్చుండ)

చం॥ అసురులఁ గెల్వఁగాఁ దగుఁ గళాదుల నభ్యసనం బొనర్పఁగా
నసుహుల యొజ్జ యొద్దకు సురాధిపు పంపున వచ్చినట్టి ధా
త్రిసురుసిబట్టి కానల వధించినవార్త ను విన్నయంత నా
వ్యసనముదీరి సంతసము పైకొనుచున్నది కూర్మిపట్టిరో!

శర్మి: తండ్రీ! కచుఁడు హతుడయ్యెనా?
వృష: అవును. వీరి యప్రమత్తత వలన యట్టిది సమకూరె?
శర్మి: నికుంభా! మీరొనర్చిన యుపకారము మేమెన్నటికిని మరువము.
తండ్రీ! నాకును నీవార్త కడుంగడు ముదావహమయ్యె.

ఉ॥ బోఁటికి దేవయాని నను బోఁటుల నా కచు రాకఁగోలె, నె
ప్పాటను దండఁ జేర్పదని పంగుచుండఁ గచుండు నీల్గెనాన్
నేటిదినంబుగోలెఁ జెలి నెయ్యము తియ్యనిమాటలఁ దొంటియ
ట్లాటలఁ గూడియాడ ననునయ్యెనటం చెద సంతసించెదన్.

వృష: అమ్మాయీ! నీకు సంతసమగుటయే నాకు గావలసినది. నికుం
భా! సుర నిటు తెమ్ము (తెచ్చియివ్వ త్రాగుచుండఁ భాండాయ
నుడు వచ్చి నమస్కరించి)
భాండా: రాజేంద్రా! నా సహాధ్యాయి. కచుడు... కచుడు...
వృష: ఏమిరా కచుని సమాచారము? గురువర్యుండు కచు డింటికింక
ను రాలేదని నన్ను వెదికింపుమని నీచేఁ జెప్పి పంపినా?
భాండా: కాదు కాదు. కచుఁడు క్షేమముగ నున్నాడు. క్షణముక్రింద
టఁ గనులార వానిఁ జూచితి.
వృష: (లేచి) ఏమేమీ? కచుడు భద్రముగా నున్నాడా? (నికుంభా
దులవంక తిరిగి)

ఉ॥ దేవతలంపనిందుఁ జనుదెంచి గురూత్తముఁదండఁ జేరి, సం
జీవని విద్యనేర్వఁ గృషిసల్పుచునుండు గురుపుత్రభూతుఁ డో
రీ! వికటాత్ములార! యొకరేమియులేక ధరిత్రియందు, ని
ర్జీవితుఁ జేసినారమని చెప్పఁగ నాకడ సాహసింతురే?

(కత్తి దూసి) ఈ మృషోక్తు లాడిన నాలుకలకు మీనాలుక ప్రీల్చి మిమ్ము కండ కండలుగఁ జీల్చెదఁ జూడుడు.

నికుం: (వణకుచు) దేవా! మేము మీ కోపమున కెంతవారము. మేము నిక్కముగా నాతని జంపితిమి.

భాండా: దేవా వారిపై గోపమూనకుము. వారే పాపమెరుంగరు. కచుండు మరణించినను, వానిని గురువరేణ్యుడు దేవయాని ప్రేరణంబున బునర్జీవితుం జేసె. నేనీవార్త మీకెఱింగింప వచ్చితిని.

వృష: అక్కటా ఈ దేవయాని మన మనోరథములు భగ్నమొనర్చుచున్నది. ఇక మనమెట్లు కచాధముని జంప గలము? ఎంత జంపినను గురుండు మృతసంజీవనీవిద్యచే బ్రతికించుచుండును గదా?

శర్మి: తండ్రీ! అధైర్యపడకుఁడు. మీరు చేయగలిగిన దొనర్పుఁడు. తర్వాత జూతము.

వృష: నికుంభా! నీవీ యనుచరులతో నేగి, యప్రమత్తులై, కచుని బట్టి, తుత్తునియలుగా నొనర్చి సముద్రమున బడవైచుఁడు.

(నిష్క్రమించును)

(అనుచరులు నమస్కరించుచుండ యవనిక వ్రాలును)

*

అమరానందము

అను

కచ - దేవయాని

తృతీయాంకము

= ప్రథమ రంగము =

స్థలకము — వృషపర్వుని కొలువుకూటము.

(వృషపర్వుఁ డాలోచనానిమగ్న హృదయుఁడై యిటునటు తిరుగుచు)

వృష: ఎంతకాల మాలోచించినను ఎన్ని భంగుల యోచించినను నాకుఁ గర్తవ్య మొకింతయేని స్ఫురించుటలేదు. ఆ కచాధము నెట్లుక్కడుప నగునో తెలియరాకున్నది. నా యనుచరులు వారి కి జేతనైనట్లెల్ల పాటుపడియు నీ విషయమున భగ్న మనోరథులై చేయునదిలేక యూరకున్నారు. నాకును మార్గము గోచరమగుట లేదు.

ఉ॥ ఎంచగరాని క్రోధమువహించి గుహూద్భవు నొక్కసారి భ్రమం
దించి వటద్రుమమూలమున నించిరి; క్రమ్మఱ నొక్కసారి ఖం
డించి సముద్రమధ్యమున డించిరి; నా పరిచారులైన జీ
వించియె యున్నవాఁ డితఁడు వీని నిఁకేవిధిఁ జంపువాఁడనో.

ఈ విషయ మాలోచించుచు నిద్రాహారంబులు లేక పరితపించుచున్నాఁడ. ఎన్ని సార్లతని జంపినను, గురుమంత్రమాహాత్మ్యంబు

న గ్రమ్మఱఁ బ్రతుకుచున్నాఁడు గురువర్యునొద్ద మృతసంజీవనీ విద్య యుండుదాఁక నతడు మాకు జెనక దుర్లభుఁడై యున్నాడు. ఈతడు మృతి నొందినగాని మాకు మనఃస్వాస్థ్య మంబరకుసుమ సదృశంబై కన్పట్టుచున్నది. ఇప్పుఁడేమి సేయుదును? మఱల నీ కచుని జంపింతునా? అక్కటా దానివలన బ్రయోజన మేమి? గురువర్యునకు మాపై గోప మధికమగుటయేగాక వేరు లాభ ముండునా? అతడు మరల దేవయాని ప్రేరణంబున గురువర్యుని మంత్రబలంబున బ్రతికిరాఁడా? ముందు దేవయానినే జంపుదునా? అక్కటా అదియు నిరర్థకమగుటయేగాక మాకు గురుశాపంబు గూడ నాపాదింపఁగలదు. ఇఁక గురువర్యునే సంహరింతునా? ఛీ ఛీ! ఏమి నా వెఱ్ఱితలంపులు. దానివలన గురుహత్యయు బ్రహ్మహత్యాపాతకంబులు దలపైకి దెచ్చుకొనుటయే. మృతసంజీవనీవిద్యాలాభమును నసురులకు బోఁగొట్టి మొదలునకే మోసము దెచ్చుకొనుటగాదా? ఏదియును బాలుఁబోవకయున్నది. నారదుఁడైన గాకున్నాఁడే. ఏమిచేయుదును? ఏదియో యొక విధి యొనర్చినగాని నాహృదయాందోళన ముపశమింపదు. మరల యోచించెదగాక. (కూర్చుండి యాలోచించుచుండ శర్మిష్ఠ ప్రవేశించును)

శర్మి: తండ్రీ! నమస్కారము.

వృష: కల్యాణమస్తు. అమ్మాయీ! ఏల ఇటుల వచ్చితివి?

శర్మి: ఏమియు ప్రొద్దుపోనందున వచ్చితి తండ్రీ! మీ రేదియో దీర్ఘాలోచన పరులయి యున్నట్లున్నది. దీనికికారణమేమి?

వృష: తనయా! రాజులకు జింతలకు కరువా? వాని గోల నీకేల?

తే॥గీ॥ రాజ్యభారంబు మోసెడి రాజవరుల
కాత్మజా! చింతలుండుట యరిదియగునె?
కాన నాకును దుఃఖంబు గలిగె సౌఖ్య

రహితమేకాని సుఖదమే రాజపదవి?

శర్మి: తండ్రీ! ఇట్లు మీరు పులిమిపుచ్చిన నేను మిమ్ము విడుచుదా నవా? ప్రస్తుతము మీ చింతాహేతువేదియో నుడివిన నయ్యది నాచేనయిన నపనయించెద. చెప్పినమీకు నష్టమేమి?

వృష: ఆత్మజా! నీ మూర్ఖపుపట్టుదల వదలవా? వినుము. మే మా కచాధముని యంతమొనర్పఁ జేసిన యత్నంబుల నీవెరుంగుదువు కదా? తత్ఫలంబును గురించియే నేనిపుడు చింతించుచున్నది.

మ॥ అతనిం జంపినదాఁక మాకెవరికావంత్తైన డెందాన ని
ర్వృతి సేకూఁగదటంచు నెంచి యతని న్వేమాఱు చంపించినన్,
మృతసంజీవనిచేత భార్గవుఁడు నెంతే ప్రేమతో నాతనిన్
బ్రతికింపన్, గరణీయముల్ గనక సంతాపింతునో యాత్మజా!

శర్మి: తండ్రీ! మన యాచార్యుండే మన కార్యభంగ మొనర్ప నింకే మి సేయగలము.

వృష: అమ్మాయీ! మా ప్రజ్ఞయంతయు రణరంగమునగాని యాలో చన యందుగాదు. నీవేమయినా యోజించి కర్తవ్యమును నుడు వుము. (నారదునిపాట వినబడును) అడుగో నారదుఁడు వచ్చు చున్నాడు. * గీతము

(వృషపర్వ శర్మిష్ఠలు నారదున కెదురేగి నమస్కరించి యాశీర్వ దింపబడి లోనికి తోడ్తెచ్చి యుచితాసనాసీనుం జేసిన)

నార: వృషపర్వా! నీసుఖలక్షణముల విలోకింప మనోరథసిద్ధి చేకూఱి నట్టులేదే?

వృష: దేవా! మీరు యథార్థముగ నాహృదయాందోళనము గ్రహిం చితిరి.

నార: అంసులకు గారణమేమి? ప్రయత్నలోపమా? అదృష్ట లోపమా?

వృష: అదృష్టలోపమే యైనది.

చం॥ దితిసుతవైరి దూత యని దేవర తెల్పినయంత నా కచున్
మృతునిగఁ జేతునేని, ననిమేషుల కార్యము భంగమౌనటం
చతనిని రెండుసార్లు నికటాటవిఁ బట్టివధింపఁ జేసినన్
బ్రతికియె యున్నవాఁ డతడు భార్గవుసత్కృపచేత నారదా!

శర్మ: ఇంనువలన మాకేమియు దోఁపక మురపిల్లుచున్నారము.

ఉ॥ ఈరలు పక్షపాత మొకయించుక లేక సురా మరాళులన్
గారవమారఁ జూచి, యనుకంపను బ్రోచెడు వారలంచు మీ
పేరు దిగంతముల్బరవ వింటివిధాతృ తనూజ! యట్లె మా
కారడిఁ గూడఁజేయు కచు నంతమొనర్చు పథంబు తెల్పుఁడీ

వృష: మునీంద్రా! నాప్రార్థనంబు నదియు. నీవే మా కుపాయాంతర
ము జూపి కడతేర్ప వలయును.

నార: ఇదేనా? వృషపర్వా! నేనును నీవిషయముంగూర్చి యోజించి
తి. ఒక విధముగా దానికి దగిన పన్నాగముఁ బన్నితి. అయిన
మీ రొనర్చిన ప్రయత్నముల నెరిగింపుఁడు. మొదటిసారి మీరా
కచు నెట్లుచంపితిరి?

వృష: అతఁడరణ్యమున గోగణంబుల గాచుచు విశ్రమించియుండ
నాతని మనవారు భల్లములతో బొడిచిచంపి యొక వటవృక్షము
నకు బంధించివచ్చిరి.

నార: అత డాబంధముల దెంపుకొనివచ్చెనా?

వృష: సునాయాసముగా దెంపుకొన గలిగెనట.

నార: రెండవసారి యెట్లాతని నిర్జించితిరి.?

వృష: అతఁడు దేవయానిచేఁ బంపబడి పుష్పాపచయ మొనర్చుచుం
డ నాతనిబట్టి మనవారుఖండించి, ఖండముల సముద్రమధ్యమున

బొట్టు వైచిరి.

నార: అప్పుడుగూడ సజీవుడై వచ్చెగదా?

వృష: అక్కటా! అట్లే పునర్జీవితుడై చెక్కు చెదరక వచ్చెనట.

నార: సరే! మనమా కచుని దేహమునుగాని, దేహ ఖండములుగాని నెంగు వేసినను విద్యా ప్రభావంబున నా భార్గవుండు కచుని పునర్జీవితుని జేయు. కావున మనము నానిని భార్గవునకు, కచుని బ్రతికించిన నాపద గలుగు స్థలమునందుంచవలయును.

వృష: సరేకాని యట్టి స్థలమేది?

నార: దానిని గనుగొనలేవా? అతనికుక్షియే. ఇంక నిట్లొనర్పుము.

చం॥ మఱియొకసారి యా కచుని మారణంబొనరించి తత్కళే
బరమును బూదిసేసి, యది వారుణితో డుతం గల్పి, శుక్రుని
త్రాగి బిలిపించి విందునకు దానిని భార్గవు ద్రాగనిండు, దే
వర హృదయేప్సితంబు ఫలవంతముగా సమకూరు దీనిచేన్.

వృష: భళీ! మునీంద్రా! నీ శేముషీవిభవంబు నిరుపమానంబు.

నార: వృషపర్వా! నీమెప్పునకేమిగాని, మీరు నే వచించిన విధంబొర్పుడు. భార్గవుండాతని మృతసంజీవనిచే బ్రదికించిన తనకు మరణమగునని బ్రదికింపడు. అంత కచుండంతమొందు. సురలకానందము డిందు.

వృష: దేవా! అట్లే యొనర్చెదము.

నార: వృషపర్వా! నేనింక నాకలోకమునకేగెదను. నేనుడివినట్లొనర్చి మనోరథ మీడేర్చుకొనుము.

(వృషపర్వుడు శర్మిష్ఠయు నమస్కరింతురు. నారదుండు పాటపాడుచు నిష్క్రమించును.) * గీతము

శర్మి: జనకా! ఇంక నికుంభుని బిలిపించి నారదమునీంద్రుడు నుడివినట్లొనర్ప యాజ్ఞాపింపుడు.

వృష: అట్లే నెమొనర్చెదగాని, కచుడిప్పుడు శుక్రునాశ్రమము విడిచి వచ్చుటలేదు. అతఁడు మనచేత జిక్కు టెట్లు?

శర్మి: తండ్రీ! అదెంతపని? మీరు నేఁడే శుక్రాచార్యు రేపటి విందున కాహ్వానింపుఁడు. కాదు. నేను పోయి మీకుమారుఁగా నాహ్వానించెద. మిగతవిషయాలు నాకు విడువుఁడు. నికుంభునిమాత్రము నాదండ కంపుఁడు.

వృష: అట్లేకానిమ్ము నికుంభా!

(నికుంభుఁడు ప్రవేశించి నమస్కరించును.)

వృష: నా తనయ నీ కేదో తెలుప బిలిపించినది. ఆమెయాజ్ఞ యే నా యానతిగా దలంచి యప్రమత్తుడవైన యనుచరులతో మెలంగుము.

నికుం: మహాప్రసాదము.

(యవనికపడును.)

*

ద్వితీయరంగము

స్థలకము — ఉద్యానవనము.

(దేవయాని కూర్చుండియుండును)

* గీతము

దేవ: అకటా! ఏమి నాభ్రాంతి? నాకు లోకమంతయుఁ గచమయంబుగా గన్పించుచున్నది.

మ॥ కనులన్ మూసిన విప్పినన్ బ్రియుని యాకారంబె కన్పట్టు నీ
కను శ్రోత్రంబుల మూసినన్ దెరచినన్ గాంతోక్తులే తోచుబు

ద్ధినటుల్ త్రిప్పినఁ ద్రిప్పకున్న కచునందే సక్తమై యుండు హా
మనసున్ బందిగఁ జేయుసాధ్య మగునా మారార్త చిత్తాళికిన్?

అకటా! ఇటులుండియు నాతడు నాదండ నుండునప్పుడు నాతని తో మాట్లాడుటకుగాని, గను లెత్తి చూచుటకుఁ గాని సామర్థ్యంబు దక్కియుండును.

చం॥ అతడెడ నుండునప్పు డిసుమంతయు నెమ్మది పెల్లివచ్చు నీ
ప్సితముల్ఁ దెల్ప నేరక విచేష్టతబూని వియోగమంది యి
వ్విత మున తారుమారయి తపించుచు నంగుచుండు నక్కటా
గతజల సేతుబంధములు గావొకొ కాముక కోటి యోజనల్?

ఆర్యులు కాముకులు. భావనాశూరులే కాని కార్యశూరులు కాదండ్రు. ఈయది నాయెడ నిక్కువంబయ్యె. బ్రహ్మచర్యవ్రతము నవలంబించి యున్నవాడని కచునితో బహిరంగంబుగా నా మోహముఁ దెలుపక గూఢముగ నాపవిత్రనచేత దెలిపినను నాతం డ్రీ నాహృదయ మెఱుంగ నట్లు నటించు చున్నాడు. ఈనటన యజ్ఞానజనితమో, వైరాగ్యజనితమో తెలియరాకున్నది. ఏది కారణమైనను దిన దినాభివృద్ధి గనుచున్న యీ మారుని హాళాహాళికిఁ దాళ లేకున్న దానను.

(దేవయాని దుఃఖించుచుండ నిర్మల ప్రవేశించును)

నిర్మ: నెచ్చలీ! ఇదేమి?

చం। కువలయనేత్రి! నీకు కనుగొల్కుల నుండి యజస్రమశ్రుబిం
దువు లెడలేక చిప్పిల నధోముఖవై పలవింప నేమి హే
తువో చెపుమా త్వదీయముఖతోయజమం దనునుందహాసముల్
దవులగఁ జేతు లేనియెడల న్నను దబ్బరయించు బిల్వుమాం?

దేవ: (కన్నులు తుడుచుకొని) నెచ్చెలీ! యేమియు లేదు. భయపడకుము.

నిర్మ: దేవయానీ! ఎవరికో చెప్పినట్లు నాకు చెప్పెదవేల? నేను నీ శ్రేయస్కామిని గానా? ఇదివర కీవు నాకడ నెట్టి రహస్యమైనను జెప్పెదనని యొట్టిడలేదా? నీ వెంతదాచినను, దానిచేత పూవు తావివలె, నీ చర్యచేత నీ గుట్టు రట్టగుచుండలేదా? అట్టిచో నీ మాట నమ్ముటెట్లు?

ఆ॥ వె॥ వాసలేని వరద వహ్ని లేని పొగయు
బురుగు లేని చీడపుట్టినట్లు
కారణంబు లేని గాసి గల్గెనటన్న
నమ్మువార లెవరె యెమ్మెలాడి!

తే॥ గీ॥ హృదయ నేపథ్యమునుండి వదన నాట్య
రంగమున నాత్మసూత్రధార ప్రయుక్త
భావ నట కాభినయములు బయలుపరచు
వార్త మృషయన నమ్మెడువార లెవరు?

నానోట నువ్వగింజ నానదని మాట్లాడ వెనుదీయకుము.

దేవ: నిర్మలా! నాయవస్థ యేమని చెప్పుదును. వచించుటకు నాకెంతయు సిగ్గగుచున్నది.

నిర్మ: బేలా! నీకు దలవంపులేల? అవిగో ఆ కమలములం జూడుము.

కం॥ మొలబంటి పంకమందును
దలబంటుల యంబులందుఁ దామరసంబుల్
దల లెత్తి వెలయుచుండగ
దలవంపులు నీకునేల? తామరసాక్షీ!

ఇకనైన మారాడక చెప్పుము.

దేవ: నెచ్చెలీ నీవెంతచెప్పినను నాకు నోరాడకున్నది.

నిర్మ: పోనిమ్ము. నన్ను జెప్పుమనెదవా? నీకు త్రిలోకసుందరుండగు

బృహస్పతినందనునిపై మోహముజనించి యున్నది. నిక్కమే నా? (దేవయాని తలవంచి యూరకుండ)
దీనికేల చింతించెదవు. అతడు నీవాడే కదా? ఈ వ్రతనియమాంతమున నిన్ను బెండ్లియాడి, నీవొనర్చిన యుపకారంబునకు గృతజ్ఞతెఁ జూపకుండునా?
దేవ: నెచ్చెలీ! నీ వాడునది నిక్కమగునా?
నిర్మ: నిక్కము కాకేమి? నీవు సంపూర్ణ యౌవనవతివి. అతఁడు తరుణవయస్కుఁడు. వాఁడునీయింట, బందికాక తప్పించుకొనిపో గలఁడా? నీ సురూపసంపద ప్రతిభ నీ వెరుంగకున్నావు.
దేవ: ఏమో? నేనేమి పల్కినను, యేమి చేసినను, నాతఁడు స్థాణువుంబోలె నేమియు నేర నట్లూరకుండు.
నిర్మ: గోలా! ఆతడు ఛాందసుండుగదా?

మ॥ ప్రమదారత్నమ! నీ ఛలోక్తులను నీ ప్రాగల్భ్యసంరంభమా
యమరాచార్య సుతుండుయుక్తమగు వ్యాఖ్యానంబుగా విఁచిమో
హామటంచున్ దెలియంగ నేరడనుచున్ స్వాంతంబునన్ నీక ధై
ర్య మిదేలా? వనజేక్షణా! స్మర వికారాంధుల్ గదా ఛాందసుల్

దేవ: నిర్మలా! అదే శర్మిష్ఠవచ్చుచున్నది. యీప్రశంస వదలుము.
నిర్మ: నెచ్చెలీ! చెప్పమరచితిని. శర్మిష్ఠ రేపు సురాపాన మహోత్సవంబని మీతండ్రిని బిలువవచ్చి నీతో తనరాక దెల్పుటకు నన్ను బుత్తెంచె.
దేవ: (శర్మిష్ఠ ప్రవేశింప) శర్మిష్ఠా! నేడేమి? త్రోవతప్పి వచ్చినట్లున్నది
శర్మి: నెచ్చెలీ త్రోవఁ జూచుకొనియే వచ్చితిని.
నిర్మ: అయిన నిన్నిదినంబులు రాక యుంటివేల?
శర్మి: కారణము నన్నడుగవలయునా? రాక్షసులు, మీహితుని గచుని దునుమాడ ప్రయత్నించియుండ. నే నేమొగముతో మీకడ

కు రాఁగలను? నే డెట్లైన మిమ్ము గాంచవలయును. గురువర్యు విందున కహ్వానించు మిషచే నిట్లువచ్చితిని.

దేవ: శర్మిష్ఠా! మీరిప్పటికైన, గచుఁడు మాతండ్రి దాడనుండువరకు నచ్యుతుండని యెఱింగితిరా?

శర్మి: నెచ్చెలీ! వారెరింగియే అట్టిప్రయత్నమునుండి విరమించిరి. నేను నుఁ జక్కఁగా బోధించితిని. ఇక నావిషయమున నీవు శంకవదలుము. ఆవార్త నీకుదెలుపుటకే నేనిందు వచ్చితిని.

దేవ: సంతసమయ్యె? మీతండ్రి నీకు సమరభూమినుండి యేమి బహుమతులు తెచ్చెను?

శర్మి: రంభాదుల నగలను వలిచి తెచ్చెను. ఇవిగో! ఆనగల కేమిగాని యీపుష్పంబులఁ జూచితివా?

దేవ: (శర్మిష్ఠపుష్పము లొసంగజూచి) ఆహా! కోమలమ్మై, మనోహర గంధిలంబై, నిరుపమాన కోమలంబై, కాంతి వంతంబులై నలరారు పుష్పములుగూడ దేవలోకము లోనివేనా?

శర్మి: కాదు. కాదు. ఈ ప్రాంతమునగల కాంతారముననే గలవు. అయ్యవి యీపురమున కీశాన్య దిశయందున్నవి. మాతండ్రి వీనిని దెప్పించి యిచ్చెను.

దేవ: అట్లైన, నేనును దెప్పించుకొనియెద? నిర్మలా! రాక్షసభయ మిక లేదుగాన కచుని పంపెదను.

నిర్మ: నీ యిష్టము వచ్చినట్లొనర్పుము.

శర్మి: నీ కనుసన్నల మెలఁగు కచుఁడు నీ దండనుండ నీ కిట్టి పుష్పములు దొరుకుట కష్టమా? వీనిని నచ్చునకుంచుకొనుము.

కం॥ నీ కనుసన్నల మెలఁగుచు
నా కచుఁ డెందాకనుండు నందాఁకను నీ
కీ కానలఁగల కుసుమా
నీకముక రగతముగాదె నీరేజాక్షీ॥

ప్రొద్దుపోయినది. ఇంక నే నింటికేగెద. (నిష్క్రమించుచు) (స్వగ)
నా పన్నుగడ ఫలించె. ఇంకఁ గచునకు మృత్యువు తప్పదు.
మా కానందము తప్పదు. అమరానందమునకు మారు అసురా
నందమొదవుగాక. (నిష్క్రమించును)

నిర్మ: చెలీ! మనమును యాశ్రమమున కేగుదము రమ్ము.

దేవ: అట్లేపోవుదము రమ్ము. ఇట్టి పుష్పములఁ గచునిచే దెప్పించి, మా కచుని పుష్పమాలాలంకృతుని యొనర్చి యానందించెద. రమ్ము పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు)

*

తృతీయరంగము.

స్థలము—కాంతారము

(కచుఁడు పూలబుట్ట చేతబట్టి పూవులకొరకు వెదకుచుండును.)

కచు: ఆహా! ఈశాన్యమూల యంతయు వెదకి వేసారితినిగాని శర్మిష్ఠ యిచ్చిన పుష్పముల బోలు పుష్పము లెందును గానరాకున్నవి. నే నేమైన దిశవిషయమై పొరపడితినిఁ గాబోలు. కానిమ్ము. ఇతర దిక్కులుగూడ వెదకెద. (అట్లొనర్చి) అక్కటా! యెందు గాంచ జాలనైతిని. పుష్పములులేక నే నేమొగముతో దేవయానికడ కేగుదును. ఏగిన నాసోదరి యెంత దుఃఖించునో? నాకు జూడ నిది రాక్షసులు నన్ను మఱల జంపఁ బన్నిన పన్నాగమని తోచుచున్నది. అగుఁగాక.

ఉ॥ ఆ వనజాక్షి నాయెడ దయామతి వీడకయుండుఁదాక సం

జీవని విద్య యొజ్జకు వశీకృతమై తనరారుదాక నా
జీవము గూర్చి యెట్టి వగ జెందనవశ్యము లేదుగాని, సం
జీవని విద్య నాకెటుల జేకురునోయని చింతయయ్యెడిన్.

నా తలిదండ్రులు, దేవతలు, దేవవిభుడు నేనెప్పుడెప్పుడు మృత సంజీవనీ విద్య నార్జించి వారి కుపకార మొనర్తునోయని యువ్విళ్ళూరుచున్నారు. ఈ కాలవిలంబనమునకు వారెంత పరితపించుచున్నారో? ఎన్ని దినములు గడిచినను నాకు గర్తవ్యంబు గాన్పించుటలేదు. ఏమి యొనర్తుమన్నను నేదో యొక యవాంతరము స్ఫురించుచున్నది.

సీ॥ అడుగుదునా విద్య వశ సేయుమని గురు
గలుపను శౌమ్యమ్ము గార్యమెద్ది?
అడిగింతునా దేవయానిచే దానికి
నీకొనకున్న నింకేమి సేతు?
పోవుదునా విడిపోయిన నను రేపు
పంపు నే వైఖరి బంపువాడ?
నిలుతునా కొన్నాళ్ళు నిలిచిన మాత్రనే
కార్యంబు సేకూరు కరణి గలదె?

తే॥గీ॥ ఏవిధంబున జూచిన నిందునైన
బాలుపోవక యుండు నేలీల నింక
దేవగురు గురునుండి సంజీవని గొని
నిర్జరానంద మక్కటా! నే నొనర్తు?

అక్కటా! ఇట్లధైర్యపడి యేమి ప్రయోజనము? కార్య భారము వహించితి. ఏ విధమైన నది సాధించితీరెద. తర్వాత దైవానుగ్రహ మెట్లుండునో యట్లగుగాక. దేవా! భక్తత్రాణపరాయణా! నేను నీభక్తుడను. నేవచ్చిన కార్యము నీభక్తుల కానంద మొసంగు

నది. ఇట్టి కార్యమున నాకు దోడ్పడక దోషాచరులకే తోడయ్యెదవా? * (గీతము)

(పాడుచుండ నికుంభు డనుచరులతో ప్రవేశించి)

నికుం: జరీ! యనుచరులారా! అదుగో కచుడు. ఈసారి వీనిజంపుడు. అంతటితో మన ప్రయత్నములన్నియు నిర్వాణము గాను. (రాక్షసులు పైబడ కచుడు 'అయ్యో! అయ్యో!' అని నేలకూలును.) అనుచరులారా! వీని శవము నిటు తెండు. దానిని గాల్చి భస్మమొనర్చెద. శవమును రాజుదగ్గరకు దీసికొని పోవుదము. (కచుని శవమును మోసికొనిపోవుదురు.) (యవనిక పడును)

*

తురీయరంగము

స్థలము— వృషపర్వుని మందిరము. సురాపానమహోత్సవము. వృషపర్వుడు, శుక్రుడు, రాక్షసులతో నర్ధచంద్రాకారముగ గూర్చుందురు. మధ్య సురాభాండము. నికుంభుడు గిన్నెలతో సుర నందియ్య త్రాగుచుందురు.

* (అందరు పాట పాడుదురు.)

శుక్రు: వృషపర్వా! ఎట్టి సుర సంపాదించితివోయి! దీని ప్రభావమేమి? ఇట్టిది నేనెన్నడు త్రాగలేదు.

తే॥గీ॥ బలములేనట్టివారికి బలమొసంగు
మాట నేరనివారికి మాట నేర్పు
దప్పిచే నుండువారికి దాహమార్పు
సురకు సరిసాటి గలదె యీ క్షోణియందు?

వృష: లేదు, లేదు. ముమ్మాటికిని లేదు.

కం॥ అమృతంబే పేయంబని
భ్రమపడి పల్కెదరుగాని పరికించినచో
నమృతంబీ మదిరముతో
సమమే తలక్రిందు తపము సలిపినయేనిన్?

నికుంభా! ఆచార్యవర్యునికింక నాల్గు గిన్నెలిమ్ము. ఆచార్యుండే విషయమునైన శిష్యులకు దీసిపోవచ్చునా? (నికుంభుఁడట్లిచ్చుచుఁ గచుని భస్మము గిన్నెలోగల సురలోఁ గలిపియిచ్చును.)

శుక్రు: (త్రాగి) శిష్యా! ఇఁక నేగెద. దేవయాని వేచి యుండును. (నిష్క్రమించును)

వృష: భళీ! మన యంత్రము జయప్రదమయ్యె. అసురులారా! ఇక మనకు భయములేదు — * (గీతము)

(తెర వాలును)

*

పంచమరంగము

స్థలము - శుక్రాచార్యునియాశ్రమము.

(దేవయాని యాసీనయై యుండ ప్రక్క నిర్మల నిలువబడియుండును)

నిర్మ: నెచ్చెలీ! సమాశ్వసిల్లుము. దైత్యులు కచుని చంపు యత్నములు చాలించిరని శర్మిష్ఠ వచింపలేదా? ఏ కారణముననో మార్గమధ్యమున తడవు మసలి యుండును. సత్వరమ రాగలడు.

దేవ: నిర్మలా! నాకు శర్మిష్ఠ మాటలు మృషోక్తులని తోచుచున్నది.

నీవు మాటలఁ బోయి మార్గము నీకునంకల నరసి రమ్ము. (నిర్మల నిష్క్రమించును) అక్కటా కుడిచి కూర్చుండ నేరక నేనేల నాతని వనికంపితిని?

ఉ॥ ఇక్కడ లేఁడు నాడు; సురేశ్వరు పుత్రిక, వచ్చెఁగాక నా
కన్కుసుమంబులేల కనులారగ జూపెను చూపెగాక నే
నక్కచు బోయి యిట్టి కుసుమంబుల దెమ్మన నేల? తెమ్మనన్
గ్రక్కున రాక యాతడటు కానల నేలకొ తానుసించెనటుల్?

నిర్మ: (ప్రవేశించి) దేవయాని! నాకనుచూపు మేర దూరమునకు చూచినను నెవ్వరును వచ్చుట లేదు.

దేవ: నిర్మలా! నీభ్రమయే కాని, కచుడెట్లువచ్చునే? అతఁడా ముష్కరదానవులఁ బారిఁబడియుండును. లేకున్న నతఁడిట్లాలసించునా? ఇంకెక్కడి కచుండు? అతనికిప నాకును ఋణాను బాధములు తీరె. చేతులార చేసికొంటిని. ఇంక నెవరిని యేమనిన ప్రయోజనము?

* (గీతము)

నిర్మ: భీరు! ఒకవేళ నీవుభయపడునట్లు కచుఁడు దైత్యులచేఁ జిక్కినను నీ మాట త్రోసివేయక పాటించునట్టి నీ తండ్రియుండ, ఆతని దండ మృతసంజీవని విద్యయుండ నీకు భయమేల?

దేవ: నెచ్చెలీ! నాభయము నీ కేమి చెప్పగలను? నీవు మాటలఁబోయి చూచిరమ్ము. (నిష్క్రమింప) అక్కటా! ప్రాణేశా రమ్ము. నీ మనోహారిణిని మన్నింపుము. కరుణింపుము..

ఉ॥ నమ్మెదవో మటింతకును నమ్మవో ప్రోతువో ప్రోవవో యథా
ర్థమ్ముగఁ బల్కెదాన త్వరితమ్ముగ నీ విటు లేగుదెంచి, న
న్నెమ్మెయినైనఁ బ్రోతువని నిమ్ముహి నాస రయొకింత నాకు జీ
వమ్ముల నిల్పియున్న దిటుపై నెటుసేసెదో జీవితేశ్వరా?

నిర్మ: (ప్రవేశించి) నెచ్చెలీ! నీ తండ్రిగారు వచ్చుచున్నారు.

దేవ: రమ్మాతని కెదురేగి యీ దుర్వార్త నెఱిగింతము. (యెదురేగి తండ్రికి నమస్కరించును. శుక్రుఁడు దేవయాని శిరము మూర్కొని, యీపె విచారముం గని)

శుక్రు: పుత్రీ ఇదేమి? దుఃఖించుచున్నావు?

దేవ: తండ్రీ యేమి చెప్పుదును? కచుని ప్రాతఃకాలమున కొన్ని పుష్పములఁ దెమ్మని కాననకంపితి. అతఁడింతవరకు రాలేదు. అతఁడు దుర్మరణము పాలయ్యెనో, లేక రక్కసులాతని యెట్టిహత్య రొనర్చిరో తెలియఁజాలకుంటిని. అతని గతి దివ్యదృష్టిచేఁ గనుగొని బ్రతికించి పుణ్యము గట్టుకొనుము.

శుక్రు: పుత్రీ! మరలఁ గచుఁడు దైత్యులచే జిక్కెనా? పోనిమ్ము. వానికై వగఁజెందకుము.

కం॥ వగపక సంజీవని చెం
పగణిత గర్వమున నసురులా కచుతోడం
బగఁగొని చంపెద రాతఁడు
సుగతికిఁ జనుగాక యేల శోకింపంగన్.

దేవయానీ! నీదుఃఖము మానుము. నీబోటి మహనీయ చరిత్ర కచుం బోలు కేవలమర్త్యునకై విలపింపఁదగదు. నీవు బ్రహ్మచేతను బ్రాహ్మణుల చేతను, సురాసురుల చేతను, సమస్త దేవతాగణము చేతను పూజింపఁబడుచుండుట లేదా? ఆకచుని సజీవునిగా నుంచుట దుర్లభము. ఎన్నిమార్లు బ్రతికించినను, నాతఁడు మఱలమఱల హతుఁడగుచున్నాఁడు. ఖేదపడకుము.

దేవ: జనకా! అయ్యది నాకు సులభమగునా?

మ॥ మతిలోకోత్తరుఁడైన యాంగిరసు మన్మం డాశ్రితుండా బృహ
స్పతికిం బుత్రుఁడు, మీకు శిష్యుఁడు, సుమహా బ్రహ్మచర్యాశ్రమ
వ్రతసంపన్నుఁడు కారణంబు దనుజ వ్యాపాదితుండైన, న

చ్యుత ధర్మజ్ఞ! మహాత్మ! యా కచుని కే శోకింప కెట్లుండుమున్
మీ రింక మాటాడక కచుని సజీవుని జేయుడు. అతడు నాకు ప్రాణతుల్యుడు. అత డిందు రానిచో నే నతడు పోయిన త్రోవనే పోయెదను. అతడు లేనిదే నేనిక జీవింప జాలను.

శుక్రు: పుత్రీ! అట్లే యగుగాక. (మంత్రంబు పఠించి జలంబు వదల శుక్రాచార్యు కడుపు వృద్ధియగును) కచా! కచా! (కడుపులోనుండి "ఊ ఊ" యను శబ్దమువిని కడుపు జూచుకొని) ఆహా! ఇదేమి వింత? కచా! నాకడుపు లోనికి నీ వెట్లువచ్చితివి? (చెవియొగ్గి విని) ఏమీ! అసురులు నిన్ను జంపి, కాల్చి బూదిచేసి యా భస్మంబును సురతో గలిపి యిచ్చిరా? అక్కటా! ఎంత మోసమయ్యె! సురాపానోన్మత్తుండనై యిట్టి పాపంబునకు లోనైతి. పెక్కు జన్మంబుల బుణ్యకర్మ లొనర్చి యార్జించిన యెఱుక క్షణమాత్రమున జెఱుచు మద్యసేవ చేయనగునా? ఇంకెవరును సురాపానం బొనర్పకుండ— (జలంబుపట్టి)

కం॥ భూసురులాదిగఁ గల జను
లీసుర సేవించిరేని, నిది మొదలుగఁ బా
పాసక్తిఁ బతితు లగుదురు
చేసితి మర్యాద దీని జేకొనుఁడు జనుల్.

దేవ: తండ్రీ! అట్లే యగుగాక! ఇఁక గచుని బయటకు రప్పింపుఁడు. (జలముల వదలును.)

శుక్రు: అమ్మాయీ! నీ హితుడు నా కుక్షి భేదనం బొనర్చిన గాని బయటరాలేఁడు. అట్టిచో నేను బ్రతుకను. బయటకు రానీయకట్లే యుంచిన గచుడు బ్రతుకడు. ఇందేది కోరెదవో చెప్పుము.

దేవ: తండ్రీ! ఇట్టి విషమ ప్రశ్నల కేమని ప్రత్యుత్తరం బీయగలను? ఈ రెండు విధములు నన్నగ్ని వలె దహించును. మీ యిరువుర

మరణంబులును సమాన శోక కారణంబు. కచుని మరణము నాకమంగళము. తమరులేని యీ జీవములు దుర్భరంబులు. కాన నుభయులును బ్రతికియుండు నెటుల వన్వేషింపుడు.

శుక్రు: అమ్మాయీ! అట్టి యుపాయ మెద్దియైన గలదేని దెల్పుము

దేవ: (ఆలోచించి) తండ్రీ! కచునకు మృతసంజీవనీ విద్య నేర్పుడు అతఁడు మీ కుక్షినుండి బయటకు వచ్చి మిమ్ము పునర్జీవితుం జేయును.

శుక్రు: పుత్రీ! నేను మృతసంజీవనీ విద్య నెట్లాతనికి నేర్పుదును?

దేవ: తండ్రీ! పాత్రుండని యీ కచుని కన్నివిద్యలు నేర్పితిరి? ఇక నిది యొక్కటే కొఱతయైయున్నది. విద్య నేర్చుకొనిన ఫల మితరులకు నేర్పఁగదా కలుగును. మీకిట్టి పాత్రుఁడగు శిష్యుఁడెందు మరల లభించును?

శుక్రు: అమ్మాయీ! ఇతనికి నేర్పిన నసురులకు శ్రేయస్కరమా?

దేవ: తండ్రీ! ఆ యసురాత్ములు దుర్మదాంధులుగదా! మిమ్మీ యవస్థకు దెచ్చిరి. మీ మాట నమ్మి వారూరకున్న మీ విద్య మీ కడనే యుండెడిది. అట్లుండక మీకు విరోధులవలె బ్రవర్తించిరి వారిపై మీ కింకను దయయేల?

నిర్మ: దేవా! కచుని బ్రతికింపకున్న మీకు బ్రహ్మహత్యాదోషము వాటిల్లదా? ఆ పాతకంబు సురేంద్రాదులకైన దుర్భరంబు. మీరుదాని కొనిగట్టుకురా? మరియు రాక్షసులు మదాంధులై మీ శిష్యు జంపి, మీ కబ్రాహ్మణత్వంబు గల్పింప సాహసించిరి. ఇట్టి దుష్ప్రవర్తనకు మీరు గురుసుతునకు మృతసంజీవని నేర్పుటయే తగిన దండనము.

దేవ: తండ్రీ! ఈ విషయమున సంశయించి జాగొనర్పకుడు. కచుని రక్షించి నాకు మిత్రభిక్షపెట్టుడు. (మోకరించి) * (గీతము)

శుక్రు: అమ్మాయీ! లెమ్ము. నీ యభీష్టము నెరవేర్చెదను.

దైత్యుల మూర్ఖకృత్యంబులు వారి నెత్తిమీదికే వచ్చినవి. "వినాశకాలే విపరీతబుద్ధి" యనునట్లు వారు శిష్యుఁ జంప నెంచు లకై నిశ్చయించిరో యదియే యిప్పుడు సిద్ధింపనున్నది. మీరు లోనికేగుఁడు. నేను కచునకు మంత్ర ముపదేశించి నీ కడకు పంపెదను.

దేవ: తండ్రీ! మీ ఋణంబు నేనెట్లు తీర్చుకొందునో? (నిర్మలతో నిష్క్రమించును.)

శుక్రు: బృహస్పతి పుత్రా! నీవు ధన్యుండవు, నా సుత నీపైఁ గరుణ బూని యున్నది. నేను నీకు మృతసంజీవనీ విద్య నేర్పెదను. ఏను నిడియెదవు?(విని)మా సంభాషణ వింటివా? అట్లు తప్పకయొనర్చె దవా? సరే. వినుము. నీవు కచరూపమునున్న యింద్రుడవు గాకున్న నేజెప్పు విద్య గ్రహింపుము. (ఏదో మంత్రము పఠించి) యిక బయటికి రమ్ము. (శుక్రుని కుక్షినుండి బయటికివచ్చును. పుష్పవర్షము గురియును. శుక్రుడు మృతినొందును.)

కచు: నేటికి ధన్యుండనైతిని. అసురులకారణమిత్రుఁడై ప్రవర్తింప సుర కార్యంబు సాధింప శక్తుండనైతిని. ఇఁక గురువర్యుఁ బ్రతికించి సెలవుగైకొని నిజగృహంబునకేగెద.

(మంత్రింప శుక్రుండు కన్నులఁ దెఱచి లేచి కూర్చుండ, కచుడు నమస్కరించును)

కచు:

ఉ॥ పంతముతో డదానవులు పల్మరు నన్వధియించినన్ దయా
కాంతమనస్కులై తనుపు గమ్మర నన్ బ్రతికించి సత్కృపా
వంతుని జేసి యాత్మజుని వైఖరి బ్రోచితిరయ్య మిమ్ము నే
నెంతని సంస్తుతింతు మరి యేమని స్తోత్రము సేతు భార్గవా!

కించిద్జ్ఞుని నన్ను మృతసంజీవనీ దానముచేత విధాతృప్రతిమా నుని జేసితిరి. ఇంక మీరే నాకు తల్లియుఁ దండ్రియు.

శుక్రా: కచా! విధివిధాన మట్లున్నది. నేను రాక్షసులఁ బిల్చి, వారి మూఢత్వముచేఁ జేకూరిన ప్రమాదము దెల్పెద. ఇక నీవు సుఖముగా నుండవచ్చును. వారు నీజోలికి రాజాలరు.

కచు: గురువర్యా! నా ప్రార్థన మాలకింపవలయు.

శా: నన్నీ దైత్యులు చంపినందరుక నానందంబుకుం గాంచరిం
కన్నా ప్రార్థన మాలకించి నిజలోకంబేగి యందున్న నా
యన్నల్దమ్ముల్లఁ వల్లిదండ్రులను సౌఖ్యంబారగా గాంచ వి
ద్యాన్నత్కప్రద! నాకు వేగ సెలవిమ్మా శిష్యరక్షార్థివై.

శుక్రు: కచా! నీవు పోవలయు నన్ను నే నడ్డగించు వాడనా? పోయి రమ్ము. నీతండ్రికి మహర్షులకు నా వందనము లనుము. నే నొసంగిన విద్యను జక్కగా రక్షించుకొనుము.

కచు: దేవా! మీ యనుగ్రహ మాశీర్వాద మహాత్వంబున నట్లే యొనర్చెద. ఇంక నా కై వేచియుండు దేవయాని కడకేగి సెలవు గైకొనియెద. నన్నాశీర్వదించి పంపుడు.

శుక్రు: కచా! పోయిరమ్ము. నిన్ను మహేశ్వరు డెల్లప్పుడు రక్షించుగాక. (కచుడు నమస్కరించి నిష్క్రమింప యవనిక పడును)

*

షష్ఠరంగము

స్థలకము—దేవయాని కుటీరము

(దేవయాని నిర్మలయు నాసీనలై యుందురు)

నిర్మ: నెచ్చెలీ! నీ మానసమందున్న మోహమును వెలిబుచ్చి కచుని నీ దాసునిగఁ జేసికొన నిదే సమయము.

దేవ: అక్కటా! నా కట్లొనర్చుటకు సిగ్గుచే నోరాడకున్నదిసుమా!

నిర్మ: ఇట్టిసమయమున సిగ్గుపడి యూరకుంటివా, నీ గతి దుర్గతియే. అతండు బహుశ మృతసంజీవనీ విద్య నేర్చుకొనినంత నిజలోకమున కేగును. కావున నీ యెదనున వెతపుచ్చుక నీ యభీష్టమును నెరవేర్చుకొమ్ము. పిదప పశ్చాత్తాపపడిన ప్రయోజనము లేదు.

దేవ: నిర్మలా? అతఁడిదినమే సురలోక ప్రయాణ సన్నాహమొనర్చునా?

నిర్మ: ఏమో? నా కట్లే తోచుచున్నది? అడుగో కచుఁడిటే వచ్చుచున్నాఁడు. ఆతని నడుగుము. నే నేగెదను నీవు లజ్జవదలి కార్య సాధనమునకు గడంగుము. (నిష్క్రమించును) * (గీతము)

కచు: (ప్రవేశించి) సోదరీ! నీ వొనర్చిన యుపకారంబు జన్మాంతరము వరకుండునటుల రొనర్చితివి. నీకతన నాకు ప్రాణంబులు, మృతసంజీవనీవిద్యయు లభించినవి.

దేవ: దానికేమిగాని, నిన్ను మరలఁ గన్నులపండువుగఁ గాంచి నీతో మనసార మాట్లాడ గలిగినందులకు నాకుఁ జెప్పరాని యానందముప్పతిల్లె.

కచు: ఇదంతయు నీ యనుగ్రహ ఫలముగదా. నుడొకమాట.

మ॥ తోడబుట్టువుకంటె నీ వొగి తోడునీడగఁ బ్రోవ నే
నీడులేని సుఖంబునందితి నింక నా తలిదండ్రులన్
జూడగాఁ దినమేగ వేడిన శుక్రుఁ డీకొనె నీవునున్
జేడెరో? సెల విచ్చి దీవనఁ జేసిపంపు దయామతిన్.

దేవ: మిత్రా! మిత్రా! ఏమంటివి? గురునాజ్ఞమై నీవు స్వపురంబున కేగెదవా? వన్నేమి చేసెనవు. నీ వేగిన నాకింక నెవరు ఫలపుష్పాదులదెచ్చి సంతసముచేకూర్తురు? ఎవరు సేవలచే దన్పుదురు? ఎవరు గానసాట్యంబు లభినందింతురు. అక్కటా! నీవేగిన నాకీ లోకమే పాడుగదా!

కచు: సోదరీ! దైన్యమొందకుము చిరకాలమింకుంటినిగదా? విద్యా పారంగతుడనైతిని. వ్రత నియమంబుల నిర్వర్తించితి. గురువర్యు నంగీకారము బడసితి. నీవును నామేలుగోరి పంపినఁ గృతార్థుడ నయ్యెద.

దేవ: అక్కటా! ఇంత త్వరితముగా బోనేల? ఇక నాల్గు దినములుండి పోఁగూడదా?

కచు: సోదరీ! నా జననీజనకుల గాంచ నా మనంబువ్విళ్లూరుచున్నది. మరియు నేనింక దానుశించిన నీ యసురాధములు మరల నాకే విధమున కీడొనర్తురో? అన్యథాదలంపక నాకు సెలవొసంగుము.

దేవ: అక్కటా! నేనెట్టులా మాటవాక్రుత్తు. కచా! నీవు వృత్తంబుచే జననముచే విద్యచే, తపముచే దమముచే ప్రకాశించుచు న్నావు. చిరకాలమునుండియు నా నెయ్యంబునకు బాత్రుండ వైతివి. అయినను నీవు నా హృదయంబెరుంగక మాటాడుచు న్నావు. ఇక నేమందును?

ఉ॥ నీవును బ్రహ్మచారివి వినీతుఁడ వేరును గన్యకన్ మహీ
దేవకులానతాంస! రవితేజ! వివాహము నీకు నాకు మున్
భావజుశక్తినైనయది. పన్నుగ నన్నుఁ బరిగ్రహింపు, సం
జీవనిఁ గోడ శుక్రుదయ జేయుము నాకుఁ బ్రియంబు నియ్యెడన్.

కచు: (చెవులుమూసికొని) హరిహరీ! ఎట్టివార్త వింటిని. ఇది కలయా? భ్రాంతియా? (దేవయానిం గాంచి) అక్కటా! నిక్కవమేనా? సోదరీ! ఇట్లు మాట్లాడనగునా?

కం॥ గురులకు శిష్యులు పుత్రులు
పరమార్థము ధర్మలోప పథమిది, దీనిం
బరికింపుము యీ పలుకులు
తరుణీ! గురుపుత్రి! నీకు దగునే పలుకన్?

నీ తండ్రి నా కెట్లు పూజనీయుఁడో నీవును నట్లే పూజనీయురా లవు. శుక్రశిష్యుండనగు నాకు నీవు సోదరివిగాని వేరు గాఁ నేరవు. కావున యీ ప్రశంస వదలి సెలవిమ్ము.

దేవ: కచా! నీవెట్లు నాకు సోదరుడవు? నీవు నా గురుఁడగు నాంగిర సుని పౌత్రుండవు కాని నాతండ్రికి బుట్టినవాడవు గావు. కాన నీవు నాకు బూజనీయుడవు. లేనిపోని వావివరుసలఁ దెచ్చిపెట్టి నిన్ను నమ్మిన నీ దాసిని నన్ను విరహానలమున ద్రోయకుము. నా కంటె నీకు మంచి మనువెక్కడ దొరుకును?

కచు: సోదరీ! నీ విట్లాడిన నే నేమనగలను. నీవు గురుపుత్రి నగుట నాకుఁ వరణీయవుకావు. అదియునుంగాక, నే నెవరినో పరిణయ మాడనున్నట్లు దలంచుచుంటివేమొ. నేను నిత్యబ్రహ్మచర్యవ్రత ము దాల్చినవాడను. నాకు బెండ్లియే లేదు.

మ॥ సరసీజేక్షణ! బ్రహ్మచారినయి యీ జన్మంబు కాలంబునుం
జరుపన్ నిశ్చయ మూనినట్టి జటితో సంసారముం జేయఁగా
వరియింపన్ ఫలమేమి? ఇంక యిన నవాఞ్ఛన్ విసర్జించి త్వా
మరు నింకొక్కని గోరి సౌఖ్యపడుము న్మా నీవు తారార్కమున్

దేవ: అక్కటా! కచా! ఎంతనిర్దయుఁడవై మాట్లాడుచుంటివి. * (గీత ము) నాకు నీ తోడిదే లోకంబుగానుండ, నా సర్వేంద్రియము లు నీ దర్శన స్పర్శన సల్లాపాది సుఖంబులనే కోరుచుండ నే బరుని గోరగలనా? కోరిన సుఖింపగలనా? (దగ్గరకు వచ్చి) నా మాట వినుము! ఎంతమంది గురుపుత్రికలఁ బెండ్లాడలేదు? ధర్మ మధర్మమని తలచి నీ దాసిపైఁ దయ దొలంగకుము. నేను నీ కొనర్చిన సాహాయ్యమును స్మరణకు దెచ్చుకొమ్ము.

సీ॥ ఛాత్రుగాఁగాని నాకు శాస్త్రంబులను నేర్పు
మంచు నా తండ్రిఁ బ్రార్థించు నాఁడు

వృషపర్వప్రేరణ విలయరుద్రునిబోలె
నినుద్రోల నా తండ్రి జనెదునాఁడు
ఆలను గాచుచో నసురులు వధియించి
సాలంబునకుఁగట్టి జనెడినాఁడు
క్రమ్మఱ నినుబట్టి ఖండ ఖండములుగా
జక్కాడి యంబోధి జల్లునాడు.

తే॥గీ॥ నిన్ను నే బ్రోచినంతనే నీవుచూపి
నట్టి యాకృతజ్ఞతభావ మకట! నేడు
మఱచినట్టుల చరియింప మాన్యమగునె
మార! సుకుమార! యో బృహస్పతి కుమార!

కచు: నీ వొనర్చిన మేలు నే మరచువాడనుగాను. నియోజ్యమగు కార్యమొనరింపుమని నన్నడిగిన నే దప్పక సంతోషముగ నొనర్తును. అనియోజ్యకార్యాచరణము ఋషులకైనను ధర్మహానికరము. మన మిద్దరము శుక్రుకుక్షియం దుద్భవించితిమి. కావున మనము నిక్కువముగా సహజాతులము. ఇక నీవు మాట్లాడక నాకు సెలవొసంగుము.

దేవ: అక్కటా! ఎంత నుడివినను, ఎన్ని విధముల బ్రతిమాలినను, నీ మూర్ఖపు పట్టుదల వీడకున్నావుగదా! * (గీతము)

కచు: సోదరీ! తడవయ్యె. అదిగో! అరుణోదయమగుచున్నది. నే నేగవలయును. ఈ నిష్ఠురోక్తుల మాని మనము సంతోషముగ గడిపిన కాలంబును స్మరింపుచు కాలము గడుపుము. నా ప్రయాణము జయప్రదమగునట్లు దీవింపుము. నేనేగినంత నీ మనంబున ధర్మకార్యాసక్తి దలంపుము. నీ తండ్రిని నిత్యము నప్రమత్తవై సేవింపుము. ఇంక నే బోవచ్చునా?

దేవ: ఇంతమాత్రమున నే నిన్ను బోవనిత్తునా ప్రియా! నన్నును నీ వెంబడి గొంపొమ్ము. ఏల వృథాగా నన్ను బ్రయాసపెట్టెదవు? నే

దీనను. వ్యామోహితను. నీవు నన్ను విడిచిన ప్రాణములు త్యజించెద. * (గీతము)

కచు: సోదరీ! నేనెంత నుడివినను నీవు మోహాంధకారమగ్నవై ధర్మాధర్మ విచక్షణ విదూరవై వావి వరసలు గమనింపక వర్తిల్లుచున్నావు. ఇప్పుడు నీకేమి నుడివినను ప్రయోజనము శూన్యము. కొంతకాలమునకు నీకే నీ చర్యయందలి గుణాగుణ విశేషము తెలియగలదు. ఇంక నేబోయెద. * (గీతము)

దేవ: ధూర్త శిరోమణీ! ఎంత ప్రార్థించినను నా ప్రేమ నిరాకరించి నన్ని విరహజలధిముంచి యేగెదవా? నేను కోపగించితినా నిన్ను ధ్వంసమొనర్పగలను సుమా!

కచు: కానిమ్ము. కానున్నది కాకపోవునా. నీకు నా చర్య కోపప్రదమయిన నా గ్రహచారమును కొందునుగాని ధర్మేతర కార్యమున కంగీకరింపను. కాముకులకు యుక్తాయుక్త పరిజ్ఞానము శూన్యముగదా! ఇక నేబోయినచ్చెద. సెలవిమ్ము (పోబోవుచుండ)

దేవ:

మ॥ అవునా? నిక్కమ? నేను దీనను సంప్రార్థించుచో నానుడుల్
జెవులం బెట్టక దుర్భరంబగు విరాళిం గ్రూరతం ద్రోసి యే
గ విచారింపక బట్టుబట్టెదె? సరే! కానిమ్ము నీ కింకరై
తవ సంపాదిత విద్య వ్యర్థమగుఁ గాతన్ వీతరాగాత్మకా!

(జలమెత్తి వదలును)

కచు: గురుపుత్రీ! అర్థధర్మంబొనర్చినందులకు నన్ను శపింతువా? ఇది ధర్మమా?

తే॥గీ॥ అఘము సేయంగనోడి నీ ప్రార్థనంబు
ద్రోసిపుచ్చిన శపియింతె ధూర్తురాల!
ధర్మమే జయమను మాట తథ్యమేని
నాదు శిష్యులకా విద్య నాటుగాత!

నీవు ధర్మబుద్ధివిగాక కామాంధకారవై నన్ను గామించి శపించితివి. నిన్ను ఋషిపుత్రుండెవండును పాణిగ్రహణ మొనర్చుకొనకుండు గాత! (శపింప దేవయాని 'హా!' యని మూర్ఛిల్లును) అయ్యో దేవయాని మూర్ఛిల్లినది. ధర్మకార్యా చరణ మెంతకష్టము. అయిన నా కదియేగదా కర్తవ్యము. దేవాధి దేవా! పురాణపురుషా! నాపై మోహభ్రాంతి గుందు నా గురుపుత్రికి నాపైవలపును మఱచి సుఖముండగు నట్లొనర్పుము. అదిగో నిర్మల వచ్చుచున్నది. ఇంక నే నేగెద. (ముందునకు రాగా తెర వాలును.)

ఉ॥ ఏనలనాండు నీకుపను వేడ్తరఁజేయఁగ వచ్చువేళ నీ
మానసమందు నెంచిన విమానము నప్పుడె పంపువాఁడ సం
చానతి యిచ్చినట్లుగ, దయామతి నియ్యెడదానిఁబంపి యీ
దానవలోకము న్విడువ దారినిజూపుము దేవ వల్లభా!

(విమాన మరుదెంచును. కచుఁడు విమాన మధిరోహించి నాకం బున కేగును.) (యవనిక పడును)

*

సప్తమరంగము

స్థలకము—ఇంద్రసభ

(ఇంద్రుఁడాసీనుడైయుండ దిక్పాలురు ప్రవేశించి నమస్కరించి)

అగ్ని: సురేంద్రా! మమ్ము పిలువనంపిన కార్యమేమి?

ఇంద్రుఁ: దిక్పాలులారా! కచుడు మృతసంజీవనీ విద్యనేర్చి మన పురంబునకు వచ్చుచున్నాడు. అతనికి స్వాగతమొసంగుటకు మిమ్ము బిలువనంపితి.

వాయు: దేవా! అట్లే యొనర్తుము. ఇంక మనకు దేవాసురయుద్ధంబున జయము తప్పదు.

వరు: త్రిలోక సామ్రాజ్యముఁ గూడ మనకే హస్తగతమగు.

అగ్ని: నేటితో సంధిగూడ నంతమగుచున్నది. రేపే మరల యుద్ధమారంభించి విజయలక్ష్మిని వశము చేసికొందము.

(బృహస్పతి ప్రవేశింప నందరు నమస్కరించి, దీవింపబడి)

ఇంద్రు: గురువర్యా! నేఁడు మీ సుతుఁడు సురకార్యంబును జయప్రదముగ సాధించి, యమరానంద మొనర్ప వచ్చుచున్నాడు.

బృహ: నేనెంతయు ధన్యుడను.

ఇంద్రు: మేముగూడ ధన్యులమైతిమి. (కచుఁడు ప్రవేశింప నమస్కరించును)

కచు: దిక్పాలులారా! మీ స్వాగతమున కెంతయు సంతసించితి. (తండ్రిని సమీపించి) తండ్రీ! మీ యాశీర్వచన ప్రభావంబున సురకార్యమును సాధించుకొని వచ్చితి.

బృహ: కుమారా! నీవు సురులకొఱకై పడినకష్టంబులు స్వజాతిగౌరవంబును నెలకొల్ప యత్నించు వారలకుగూడ మార్గదర్శకములగుఁ గాక. ఆ చంద్రార్కముగ సురులచేతను, మానవులచేతను గరుడోరగాదులచేతను, సంస్తుతింప బడుగాక.

కం॥ అనిమిషులకు మృతసంజీ
వని శుక్రుని గొల్చి తెచ్చి పాలించిన నీ
వనఘాత్మ! నాకు, దారకు
దనయుఁడవైయుంట దనువు ధన్యంబయ్యెన్.

ఇంద్రు: గురుపుత్రా! నీవు మాకొనర్చిన యుపకారంబు నింతింతని సంస్తుతింప మాకుఁ దరమా? నీవు యీ కార్యముచే నమరుల యాజన్మాంత కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రుడ వైతివి.

మ॥ దేవదానవ యుద్ధమందున దేవతల్ మరణించుచో
సేవలం గవిసూను హార్షితుఁ జేసి మాకయి దివ్యసం
జీవనిం గొనితెచ్చి యిచ్చి ప్రతిజ్ఞ నిల్పితివో మహీ
దేవ పుంగవ! మీ ఋణంబెటు దీర్చువారము యింక పై?

కచ: దేవేంద్రా! ఆమాట మఱల నెత్తకుంటయే నా ఋణము దీర్చి నట్లగు.

ఇంద్రుడు: భూసురోత్తమా! అది మాకు సాధ్యమా? నీ విప్పటినుండి యజ్ఞంబుల దేవతలకిడు హవిర్భాగంబులలో నొకటి చెందుదుగాక.

కచు: శచీపతీ! వి యభీష్టమే నెరవేర్చుకొనుము. అయిన నొకమాట. దేవయాని నన్ను వివాహమాడుమని నిర్బంధించె. నే గురుపుత్రి యని తిరస్కరించిన నాకా మృతసంజీవనీ విద్య వ్యర్థమగునట్లు శపించె.

ఇంద్రుడు: (దిక్భ్రాంతుడై) అయ్యో! ఎంత ఘోరము.

కచు: భయపడకుడు. ధర్మసంస్థాపనార్థంబు నే వలదంటిని గాన, నేను నేర్చిన విద్య నాకు ఫలింపకున్నను, నా శిష్యులకుఁ దప్పక ఫలించు. అవధారాసందడ మొనగూర్చు.

భరత వాక్యము.

మ॥ మనవిద్వేషుల సన్నిధానమున సమ్యగ్విద్యలే వైన, నుం
డిన వెన్దీయక యెట్టికష్టముల నేనిన్ సైచి మీరెల్ల దా
నిని సాధించి స్వజాతి జృంభణము నొందే ప్రేమగావింపఁ గా
వనజాతాక్షుఁడు మిమ్ము జేకొనుత మాభాస్వజ్జతారంబుగన్!

○ సంపూర్ణము ○

రణ తిక్కన

కవి: కీ. శే. ముత్తరాజు సుబ్బారావుగారు.

ఈ నాటకము వీర రసైక ప్రధానము. ఆంధ్రవీరుల- పిరవనితల శౌర్యప్రకటన- రణతిక్కన- భారతము నందలి యభిమన్యుబోలె సంగరరంగమున వైరివారముల దునుమాడి- శత్రుధిరజలాభిషేకమున సుస్నాతుడై యనేకంత సోపానముల తాను వీర స్వర్గ మలంకరించినను, నిజ శౌర్యౌదార్యాదుల ఆంధ్రుల హృద్రంగముల నింకను స్మరణీయుడైన పావనమూర్తి పవిత్రగాథ. ప్రేమ, ప్రణయము భక్తి రసముల నాంధ్రుల నందఱిని నానందాబ్ధి నోలలాడించు నీ కవిపర్యు లేఖిని వీరరసము నెట్లు పాఠకహృదయ క్షేత్రముల వెదజల్లునో ప్రత్యక్షముగ చూడుడు. విధి లేక వెనుదిఱిగిన మాత్రమున తండ్రియు, తల్లియు, తుద కిల్లాలును పరిభవింప, రణభూమి శత్రుశోణిత ధారల తన కాందిశీకతను రూపుమాపిన ధీరుడు. కోరి పరాభవించి చేసేత పతిని పరుల కరవాలధారల కప్పగించి సహగమనమునకు సంసిద్ధయై ఆంధ్ర సతీతిలక మాతని సతి. తల్లియో భీరువగు పుత్రు డుండుటకన్న మండుట మేలని తలచిన వీరమాత. వేయేల ఆద్యంత మీనాటకము ఉత్సాహ సంజనకము. కరుణారస పూరితము.

వలయువారు: సరస్వతీబుక్ డిపో, బెజవాడ.